

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Martin Škop

Problematika osobnosti pachatele v kriminologii

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Alena Marešová, Ph.D.

Katedra: Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 09. 03. 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 122 212 znaků včetně mezer.

Martin Škop

V Praze dne 09. 03. 2023

Poděkování

Velice děkuji paní doktorce PhDr. Aleně Marešové, Ph.D, vedoucí této diplomové práce. Vážím si nejen jejích pomocných cenných návrhů a konstruktivních připomínek, ale zejména její vstřícnosti a jejího pozitivního přístupu, který vyjadřovala při vedení práce, a také času, který mi při pomoci s touto prací poskytla.

1. ÚVOD.....	5
1. TEORETICKÁ ČÁST.....	7
1.1. OSOBNOST PACHATELE TRESTNÝCH ČINŮ.....	7
1.1.1. <i>Způsoby zkoumání osobnosti: Osobnostní testy.....</i>	<i>10</i>
1.2. PORUCHY OSOBNOSTI.....	13
1.2.1. <i>Vybrané typy osobnostních poruch</i>	<i>14</i>
1.2.2. <i>Vliv poruch osobnosti na trestní řízení a trestní odpovědnost</i>	<i>18</i>
1.3. KRIMINOGENNÍ FAKTORY	21
1.3.1. <i>Kritika účinnosti přístupu k pachateli založeného na kriminogenních faktorech.....</i>	<i>25</i>
1.4. VÝZKUM SPECIFIK OSOBNOSTI DELIKVENTŮ	25
1.4.1. <i>Kriminologické poznatky o rozdílech mezi pachateli a nepachateli</i>	<i>26</i>
1.4.2. <i>Limitace výzkumu osobnostních rysů ve vztahu ke kriminalitě</i>	<i>27</i>
1.4.3. <i>Specifické osobnostní rysy sexuálních delikventů.....</i>	<i>29</i>
1.5. ALTERNATIVNÍ VYUŽITÍ POZNATKŮ O OSOBNOSTI V TRESTNÍM PRÁVU.....	36
1.5.1. <i>Program zacházení</i>	<i>36</i>
1.5.2. <i>Přístup při vyšetřování ve vztahu k obviněnému či svědkovi.....</i>	<i>39</i>
2. ANALÝZA VYBRANÝCH SEXUÁLNÍCH TRESTNÝCH ČINŮ V ČR MEZI LETY 2018-2022.....	41
2.1. TRESTNÝ ČIN ZNÁSILNĚNÍ.....	42
2.2. TRESTNÝ ČIN POHLAVNÍHO ZNEUŽITÍ.....	45
3. REDEFINICI SKUTKOVÉ PODSTATY ZNÁSILNĚNÍ? STAV DE LEGE LATA A ÚVAHY DE LEGE FERENDA	50
4. ZÁVĚR	54
5. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	56
6. ABSTRAKT	67

1. Úvod

Výzkum tradiční kriminologie klade velký důraz na osobu pachatele, přičemž hlavním cílem těchto výzkumů je porozumět příčinám jeho kriminálního chování. Základní výzkumná otázka, na kterou se snaží odpovědět, zní: „Co způsobuje, že se někteří lidé zapojují do trestné činnosti, zatímco jiní ne?“ Toto odvětví kriminologie se tak pokouší odhalit základní příčiny trestné činnosti. V této souvislosti existuje celá řada teorií, které identifikují specifický faktor nebo kombinaci faktorů, o kterých se předpokládá, že přispívají či způsobují kriminální tendence jednotlivce.

Zlepšování našeho porozumění osobě pachatele, tj. proč páchá trestné činy, co je příčina jeho jednání (motivace), a tedy i co je efektivní prevencí vůči těmto jevům, je stále významnou oblastí výzkumu kriminologie i dnes. Pokrok v této oblasti totiž umožňuje lépe zacílit metody prevence kriminality, a to i zamezením sociálního vyloučení prostřednictvím vhodné léčby a resocializace, ale také má potenciál zlepšit trestněprávní úpravu. Výzkum oblasti osobnosti pachatele trestných činů tak není pouhé akademické cvičení, ale má významný praktický dopad, a to nejen na výše uvedenou prevenci, ale také při samotném vyšetřování trestného činu v podobě zpracování odborných vyjádření týkajících se psychologického profilu neznámého pachatele, nebo potenciálně i na výběr vhodné strategie vyšetřovatele pro kontakt s obviněným či svědkem tak, aby vyšetřování probíhalo efektivněji. Poznatky z této oblasti mohou nalézt své uplatnění i při výkonu trestu a tvorbě programu zacházení s vězněm, které pokud vhodně zpracovává osobnost odsouzeného do daného programu, může významně zvýšit pravděpodobnost naplnění účelu trestu.

Předkládaná diplomová práce zpracovává tematiku osobnosti pachatele se zaměřením na pachatele trestného činu znásilnění a pohlavního zneužití. Cílem práce je poskytnout ucelený přehled osobnostních specifik těchto pachatelů a zpracovat analýzu kriminality v ČR mezi lety 2018-2022 v oblasti výše uvedených trestných činů. Za tímto účelem práce poskytne souhrn teoretických poznatků o osobnosti pachatele včetně poruch osobnosti a vybraných výzkumů zkoumající tuto problematiku. Tato práce naopak nemá za cíl popsat základní kriminologické směry související s osobností pachatele.

Ve vztahu k pojmu pachatel je nutné stanovit, jak tato práce pojem konceptualizuje. Trestní právo hmotné pojmem pachatel rozumí osobu, jež svým zaviněným jednáním v příčinné souvislosti způsobila následek, kterým došlo k naplnění znaků skutkové podstaty konkrétního trestného činu a jež je zároveň trestně odpovědná.

Trestní právo procesní pojem pachatel nepoužívá, namísto toho užívá pojmy podezřelý, obviněný, obžalovaný a odsouzený. Výklad těchto pojmů je obsažen s výjimkou podezřelého v trestním řádu. Podezřelý je dle nauky ten, jenž byl zadržen v souladu s § 76 TŘ (§ 76a TŘ), a to do doby, než proti němu byl zahájeno trestní stíhání, a také ten, proti kterému je vedeno zkrácené přípravné řízení, a to dokud státní zástupce nepodá soudu návrh na potrestání (Draštík a Fenyk et al. 2017, s. 262).

Obviněným se rozumí dle § 32 TŘ osoba, které bylo doručeno usnesení o zahájení trestního stíhání.

Obžalovaný je definován v ustanovení § 12 odst. 8 TŘ, které stanoví, že „Po nařízení hlavního líčení se obviněný označuje jako obžalovaný.“ Toto postavení osoba nese do nabytí právní moci rozhodnutí soudu ve věci samé.

Odsouzeným se podle § 12 odst. 9 rozumí ten, proti němuž byl vydán odsuzující rozsudek, případně trestní příkaz, který nabyl právní moci.

S takto pojatým konceptem pachatele některé vědní obory, mezi nimi i kriminologie, nepracují a většina kriminologů za pachatele trestného činu považují jakoukoliv osobu, jež svým jednáním naplnila znaky dané skutkové podstaty trestného činu, tj. bez ohledu na tzv. obecné znaky trestného činu (věk, přičetnost, mravní a rozumová vyspělost). Předkládaná práce tak dále pracuje s touto konceptualizací.

Struktura práce je dělena na 3 části. První část práce je přehledová a jejím hlavním cílem bude ujasnění teoretického i výzkumného kontextu daného problému. Úkolem této první části je zaprvé poskytnout teoretický přehled konceptů jako je osobnost a porucha osobnosti, kriminogenních faktorů a zejména poskytnout přehled stavu výzkumu v této oblasti.

V druhé části se práce pokusí odpovědět na otázku: „Jací jsou pachatelé vybraných sexuálních trestných činů v ČR spáchaných mezi lety 2018-2022?“ Analyzovanými trestnými činy bude trestný čin znásilnění ve smyslu § 185 TZ a pohlavního zneužití ve smyslu § 187 TZ. Výběr těchto trestných činů je odůvodněn určitou významnější osobnostní specifičností jejich pachatelů jakož i pozorností, které trestné činy proti důstojnosti v sexuální oblasti v posledních letech získávají. Analýza bude prováděna na základě dat získaných primárně z policejních statistik kriminality.

Třetí část se bude věnovat současným úvahám o redefinici základní skutkové podstaty trestného činu znásilnění a jeho trestání. Tato část shrne nejvýznamnější příspěvky de lege ferenda v této oblasti a ve vztahu ke kritickému hodnocení současné právní úpravy zároveň uvede některá rozhodnutí Ústavního a Nejvyššího soudu ČR.

1. Teoretická část

1.1. Osobnost pachatele trestných činů

Tato kapitola má za cíl představit v obecné rovině psychologické pojetí konceptu osobnosti a zasadit tak práci do koncepčního rámce, tak jak mu rozumí většina vědeckých výzkumů uváděných dále v kapitole 1.4.3 této práce. Tato kapitola rovněž zahrnuje část věnující se měření osobnostních rysů a vybraných osobnostních modelů. Modely byly vybrány s ohledem na jejich význam a praktickou využitelnost ve vztahu ke studiu pachatelů trestných činů.

Pro kriminologické účely je osobnost důležitým prvkem vedoucí k lepšímu poznání příčin kriminality, protože bez ohledu na zvolené paradigma či ať už se jedná o společensky žádoucí či nežádoucí chování, jenž může být legální nebo nelegální, určité vzorce chování zůstávají u většiny osob poměrně konzistentní. Brown a Campbell (2010, s.86) vysvětlují, že důvodem pro tento konzistentní vzorec chování je právě osobnost daného člověka. Jinými slovy z výše uvedeného lze dovodit, že individuální rozdíly v osobnostech daných osob, tj. různé prvky a dispozice, mohou zvyšovat tendenci osob jednat určitým způsobem, a to tedy v souladu, či v rozporu s právem.

Obecně lze říci, že osobnost označuje „individuální celek dispozic k psychickým reakcím, který způsobuje, že v téže situaci reagují různí lidé různě, a to proto, že ji vnitřně různě zpracovávají a že tyto reakce vykazují určitou funkční jednotu citění, myšlení, vnímání a snah,“ nebo „komplexní organizaci kognicí, emocí a chování, která dává životu osoby směr a souvislosti“ (Nakonečný 2021, s. 12). Někteří autoři za součást osobnosti považují i sociální prostředí jedince a lidi kolem něj (Marešová, 1994, s. 18). Hned v úvodu se však hodí říci, že psychologie obdobně jako jiné humanitní a sociální vědy je interdisciplinární, multiparadigmatický obor, jehož předmět zkoumání je multidimenzionální. Z čehož vychází, že i pojetí osobnosti se v psychologii může značně odlišovat, a to na základě paradigmatu, z jehož pohledu/přístupu na daný jev nahlížíme a jehož předpoklady jsme přijali. Odlišná paradigma vychází z odlišného přístupu k samotné psychologii a její metodologii. Nejvýznamnější rozdíly souvisí s váhou, kterou přiznávají biologické determinaci či socio kulturní determinaci (nature x nurture problem), povaze reality, jedinečnosti či obecnosti osobnosti (tj. obecné zkoumatelnosti). Na výběru paradigmatu závisí následně i struktura osobnosti, tj. skladbu jejích prvků a dispozic. Pro účely této kapitoly však není bližší porozumění těmto paradigmátům nutné (pro přehled významných paradigmat srovnej Nakonečný 2021, s. 19-39).

Jak bylo již naznačeno výše, každá osobnost se vyznačuje tzv. strukturou osobnosti, tj. prvky a dispozice osobnosti, které osobnost utváří. Prvky jsou pozorovatelné projevy, zatímco dispozice jsou vnitřní faktory osobnosti, které pozorujeme jen nepřímo. Prvky a dispozice jsou označovány jako psychické vlastnosti nebo rysy osobnosti a tvoří třídy struktury a ve svém souhrnu i celý typ osobnosti. Struktura tak tvoří relativně stálou charakteristiku osobnosti a je individuální podstatou pro prožívání a chování (Čírková 2015, s. 51). Třídy struktury a jejich pojetí se poměrně výrazně odlišuje, Nakonečný (2021) rozlišuje tyto třídy:

1. Temperament, kterým rozumíme „systém dispozic pro stavy vzrušení či faktory ovlivňující procesy vzrušení“ (Nakonečný 2021, s. 218), jinými slovy zjednodušeně označuje míru aktivizace (vzrušení) organismu v reakci na podněty a jiné skutečnosti (Čírková 2015, s. 53). Cloninger a Svrakic (1997, s. 121) pojímají temperament jako „rozdíly mezi jedinci v jejich automatické reakci na emoční podněty, které se řídí pravidly asociativního podmiňování nebo procedurálního učení návyků a dovedností.“ Temperamentové rysy zahrnují základní vzorce emočních reakcí, jako je strach versus klid, vzrušení versus hněv, odpor versus náklonnost a vytrvalost versus sklíčenost. Ohledně dimenzí temperamentu se autoři rozcházejí. Empiricky dobře zpracovanou odpověď však nabízí Guilford (1959 cit. podle Nakonečný 2021, s. 224).

druh dimenze	vztažné oblasti chování		
	obecné	emocionální	sociální
pozitivní vs. negativní	sebedůvěra/pocity méněcennosti	veselost/ skleslost	prosazování se/bojácnost
responzivní vs. neresponzivní	bdělost nepozornost	nezralost/zralost	společenskost/soběstačnost
aktivní vs. pasivní	impulzivnost/rozvážnost	nervozita/klid	soc. iniciativa/pasivita
kontrolovaný vs. nekontrolovaný	zdrženlivost/bezstarostnost	stabilita/cykloidita	přátelskost/nepřátelskost
objektivní vs. egocentrický	objektivnost/hypersenzitivita	nesmělost/sebevědomí	tolerantnost/kritičnost

Tabulka č. 1 – Dimenze temperamentu

Zdroj: Nakonečný (2021, s. 224)

Temperament je poměrně stálý v průběhu života a významně se v průběhu dospívání nemění (Caspi et al.2003, s. 509-510; Cloninger a Svrakic 1997, s. 121).

2. Emocionalita označuje dynamiku prožívání, tj. citlivost, hloubku prožívání, délku prožívání v čase, doznívání, intenzitu, frekvenci, stálost a druh emocí, které člověk prožívá. Emocionalita může být stabilní či nestabilní v závislosti na schopnosti člověka regulovat

své emoce a zvládat situace, které vyvolávají silné emoce. Emoce představují „geneticky zakotvené zaujímání vztahů k situacím v daném prostředí“ (Nakonečný 2021, s. 239). Člověk totiž přirozeně chce dosahovat pozitivních zkušeností, a naopak se vyhnout těm negativním. Emoce tak fungují jako jakýsi podmíněný systém odměn a trestů ve vztahu k situacím v daném prostředí. Elementárními emocemi jsou radost, strach, hněv. Dle Nakonečného (2021, s. 239) mívají osoby sklon k jedné z těchto emocí, podle toho, ke které emoci mají sklon, lze pozorovat jeho obecné emoční naladění.

3. Kognitivní styl označuje styl zpracovávání a používání informací. Jinými slovy zjednodušeně označuje rozdíly v tom, jak jednotliví lidé myslí, vnímají a učí se. Rozeznávají se desítky kognitivních stylů. Projevují se ve funkčním spojení s emocionalitou. Kognice totiž je výrazně ovlivněna (negativně i pozitivně) emocemi, které osoba v dané situaci prožívá (Nakonečný 2021, s. 279,282).
4. Schopnost je označení souhrnu psychických podmínek pro výkon nějaké činnosti (např. paměť, fantazie, technické a motorické schopnosti). V obecné rovině můžeme schopnosti vnímat ve 3 dimenzích: 1) primární schopnosti v oblasti vnímání (např. způsobilost rozlišovat barvy, zvuky, senzibilita, oceňování míry etc.), 2) schopnosti související s anatomickými předpoklady a fyziologickými vlastnostmi motoriky, které souvisí se svaly a nervovou soustavou (např. motorická rychlost, síla, přesnost etc.), 3) inteligence zahrnující paměť a dispozice k myšlení (Nakonečný 2021, s. 253, 256).
5. Inteligence je nejčastěji definována jako „schopnost jednotlivce účelově jednat, rozumně myslet a vypořádat se se svým okolím“ (Nakonečný 2021, s. 263). Obecně inteligence ovlivňuje zejména: I) orientaci a dobré myšlení, II) ostré vnímání a dobrou paměť, III) soustředěné zaměření se na konkrétní předmět činnosti společně se správným myšlením. Inteligence má 2 složky, a to fluidní (vrozenou) a krystalickou (naučenou, získanou vzděláním). Někdy se také rozlišují různé typy inteligence, např. praktická, analytická a tvůrčí (Nakonečný 2021, s. 262, 263).
6. Motivy jsou funkční prvky, které určují směr a intenzitu chování. Jedná se o psychologické příčiny jednání, např. agrese, sex, chudoba (Nakonečný 2021, s. 288).
7. Postoje vyjadřují vztah ke světu, ostatním a k sobě samému, tj. hodnocení. Na základě hodnocení získávají objekty (relativně vědomě) význam. Tento význam může být malý vs. silný, pozitivní vs. negativní, špatný vs. dobrý. Postoj odráží skutečnost, zdali je objekt pro osobu atraktivní, tj. zda po něm touží, nebo zda ho odpuzuje (Nakonečný 2021, s. 306-307).

Od výše uvedených tříd či složek osobnosti bývá odlišován tzv. charakter, ten má v psychologii zvláštní postavení a není jednou ze složek osobnosti, ale jedná se o označení zhodnocení celkových a trvalejších projevů osobnosti (Čírková 2015, s. 53). Projevem se rozumí to, co osoba činí, nikoliv to, co říká (Nakonečný 2021, s. 482). Charakter obsahuje celou osobnost a všechny její dílčí složky a systémy. Charakter je tedy navenek se projevující se osobnost.

V právu osobnost obviněného/obžalovaného poznáváme buď na základě vyšetření dané osoby, nebo zprostředkovaně skrze projevy jeho osobnosti ve formě konkrétního způsobu spáchání trestného činu, který může představovat kulminaci jeho sociálně patologického chování (Marešová 1994, s. 24). Případně jejich kombinací. Popis vnějších projevů zahrnuje i vývoj trestné činnosti a její etiologii, následně je zasazován do socioekonomického a psychického kontextu života pachatele. Tyto poznatky o osobnosti mohou být v trestním právu využívány v přípravném řízení při vyšetřování trestného činu, ale také v souvislosti s podmíněným zastavením trestního řízení dle § 307 TŘ nebo narovnáním dle § 309 TŘ, ukládáním trestu a posuzováním přičetnosti v řízení před soudem, či při vytváření programu zacházení při případném odsouzení.

1.1.1. Způsoby zkoumání osobnosti: Osobnostní testy

Ve vztahu k výzkumu osobnosti a jejích rysů jsou v psychologii 2 základní názorové přístupy, tzv. monistický a pluralistický. Monistický přístup je založen na výzkumu skrze posouzení předem daných faktorů. Pluralistický přístup naopak má ambici pojmout osobnost celistvěji, neboť soustředění se na konstantní faktory podle zastánců tohoto přístupu neumožňuje zjistit celistvý a úplný obraz osobnosti daného člověka. Výzkumy uváděné v kapitole 1.4.3 jsou založeny, ač ne výlučně, právě na monistických (faktorových) modelech. Tendenci výzkumníků sexuálních delikventů užívat tento přístup potvrzují i Brichcín, Weiss a Netík (1995, s. 66). Tato podkapitola proto představí 2 monistické modely užívané k výzkumu osobnosti pro účely kriminologie.

Pětifaktorový model osobnosti (FFM)

Tento model navrhuje, že osobnost lze rozdělit do pěti klíčových dimenzí: otevřenost, svědomitost, extraverte, vstřícnost a neuroticismus.

Výzkum, který využívá FFM, je nejčastěji prováděn na základě tzv. NEO Personality Inventory (NEO-PI), kterou vytvořili v 80. letech Costa a McCrae (1992). NEO-PI je self-report dotazník, který hodnotí osobnost jednotlivce kladením otázek o jeho myšlenkách, pocitech a chování. Skládá se z 240 položek a poskytuje skóre pro každý z pěti faktorů a také pro dalších šest aspektů každého z faktorů. Aspekty mají poskytnout jemnější pochopení vlastností hodnocených faktorů. Shrneme-

li informace uváděné v Costa a McCrae (1992, s. 5-6) ke každému faktoru na osobu pachatele, plyne z toho následující:

Pachatel, který má vysokou míru otevřenosti, může být zvědavý a otevřený novým zkušenostem, být kreativní a otevřený různým způsobům myšlení. Naopak nízké skóre otevřenosti naznačuje skepsi vůči novotám. Svědomitost se týká úrovně sebekázně a odpovědnosti jedince. Vysoká svědomitost indikuje organizovanost a spolehlivost, zatímco pachatel, který má nízké skóre v této oblasti, může být nedbalý a nezodpovědný. Extraverze popisuje úroveň společenskosti a asertivity jedince. Vysoké skóre indikuje společenskost a sebevědomí, zatímco pachatel s nízkou extraverzí bude naopak introvertnější a uzavřenější. Vstřícnost se vztahuje k úrovni ochoty spolupracovat a sympatičnosti jedince. Pachatel s vyšší mírou vstřícnosti je typicky empatičtější a ohleduplnější k ostatním, zatímco nízké skóre v této oblasti naznačuje vyšší tendenci ke konfrontaci a menší zájem o pocity ostatních. Neuroticismus označuje míru emoční nestability jedince. Pachatel s vysokým neuroticismem bude náchylnější k negativním emocím, jako je úzkost a deprese, zatímco nízké skóre indikuje vyšší emoční stabilitu.

Dotazníkové položky (otázky) jsou navrženy tak, aby pronikly do všech pěti faktorů a jejich aspektů (Costa a McCrae 1992, s. 8). Položky hodnotící otevřenost se mohou například ptát na představivost, kreativitu nebo ochotu dané osoby zkoušet nové zkušenosti, zatímco položky hodnotící svědomitost se mohou ptát na úroveň organizace, odpovědnosti nebo orientace na úspěch.

Po vyplnění dotazníku se vygenerují skóre pro každý faktor a jeho aspekty (pokud jsou zahrnuty). Skóre lze použít k popisu osobnostního profilu jednotlivce a ke srovnání jeho osobnosti s ostatními. Je důležité však poznamenat, že self-reportované dotazníky podléhají zkreslení odpovědí, například z důvodu vědomí společensky žádoucího chování. Skóre FFM by mělo být interpretováno v kontextu jiných zdrojů informací o osobě, jako jsou hodnocení pozorovatelů nebo údaje o chování.

Inventář temperamentu a charakteru (TCI)

TCI je dotazník vytvořený Robertem Cloningerem zaměřený na sedm dimenzí osobnosti. Hledání novosti, vyhýbání se škodám, závislost na odměně a odolnost jsou dimenze, které přiřazuje k temperamentu; sebeřízení, spolupráce a sebetranscendence představují dimenze charakteru.

Cloninger a Svrakic (1997, s. 122-123) uvádějí, že dimenze hledání novot je spojena s impulzivitou a tendencí vyhledávat nové zkušenosti. Vysoké skóre indikuje, že osoba se snadno

znudí, ale je velmi zvědavá a snadno vznětlivá. Nízké skóre naopak naznačuje, že osoba má ráda stereotyp a je spíše zdrženlivá. Vyhýbání se škodám označuje tendenci vyhýbat se potenciální újmě. Vysoké skóre je charakterizováno vysokou úrovní úzkosti, strachu a plachosti. Nízká úroveň naopak indikuje odvážnost, společenskost, optimismus i v případech, kdy není na místě. Závislost na odměně se týká míry reakce na odměny, jako je pochvala nebo sociální souhlas. Vysoké skóre naznačuje tendenci k podřízenosti či emoční závislosti, citlivost, oddanost. Nízké skóre je charakterizováno zejména sociální necitlivostí či chladností. Odolnost se týká tendence vytrvat tváří v tvář frustraci a neúspěchům. Vysoké skóre indikuje odhodlání a vytrvalost, adaptabilitu na měnící se situace. Nízké skóre naopak indikuje pasivitu, vyšší tendenci se vzdát v případě problému. Sebeřízenost se týká schopnosti stanovovat a sledovat cíle. Vysoké skóre je charakterizováno vyšší zodpovědností a samostatností. Nízké skóre naznačuje problém ve vytyčení si cílů či neschopnost je plnit. Spolupráce se týká tendence spolupracovat a spolupracovat s ostatními. Vysoké skóre vede k lepším týmovým sociálním schopnostem, osoba je sociálně odpovědná, tolerantní a empatická. Nízké skóre je charakterizováno neochotou spolupracovat s ostatními a pomáhat jim. Sebetranscendence se týká tendence zažívat pocit spojení s něčím větším, než jsme my sami. Vysoké skóre pravděpodobně znamená, že osoba je duchovně založená, altruistická a rozvážná. Nízké skóre je charakterizováno lpěním na materiálních věcech.

TCI-R je self-report dotazník, který se skládá z 244 položek. Subjekt je požádán, aby vyjádřil míru svého souhlasu s danými položkami vztahujícími se k výše uvedeným dimenzím temperamentu a charakteru, jako například „Jsem snadno odraditelný“, „Často mám dobrou náladu“ nebo „Často mám nové nápady“.

Výsledky TCI-R jsou obvykle prezentovány ve formě profilu, který shrnuje skóre jednotlivce v každé ze sedmi dimenzí. Tato skóre lze použít k pochopení silných stránek a problémů osobnosti jednotlivce a také k informování o plánování léčby a stanovení cílů v klinickém prostředí.

Vedle těchto 2 osobnostních testů je možné zmínit ještě zejména tyto:

- Myers-Briggsov typový indikátor (MBTI), který vychází z teorie psychologických typů Carla Junga a hodnotí preference jedince v oblastech, jako je způsob vnímání informací a rozhodování;
- Minnesotský vícefázový osobnostní inventář (MMPI-2), který hodnotí širokou škálu psychologických symptomů a poruch a také osobnostních charakteristik; nebo
- Millon Clinical Multiaxial Inventory (MCMI-III), který hodnotí širokou škálu psychologických poruch a osobnostních charakteristik.

Výše uvedená kapitola vysvětlila koncept osobnosti jako relativně jedinečný vzorec myšlení, emocí a chování jednotlivce, který je relativně stálý a v různých situacích určuje způsob, jakým jedinec vnímá svět kolem sebe a interaguje s ním. V této souvislosti bylo upozorněno na problematiku pojetí osobnosti, které se může lišit s ohledem na výběr konkrétního psychologického paradigmatu. Struktura osobnosti, tj. prvky a dispozice tvořící ve svém souhrnu osobnost, se skládá zejména z tzv. psychických vlastností, jejich seskupení je označováno za složky osobnosti (tzv. třídy) a je jimi temperament, emocionalita, kognitivní styl, schopnosti, inteligence, motivy a postoje. K určení psychických vlastností a typu osobnosti se užívají většinou tzv. faktorové analýzy (např. pětifaktorová analýza osobnosti– FFM, či TCI-R), a to ačkoliv je tento přístup někdy kritizován, neboť přílišné soustředění se jen na vybrané faktory nám umožňuje nahlížet pouze na určitou výseč osobnosti. Tyto a jiné metody výzkumu osobnosti a jejich výsledky zjištěné ve vztahu k pachateli trestných činů jsou uvedeny v kapitole 1.4.3.

1.2. Poruchy osobnosti

Některé osobnosti se vyznačují tzv. psychickou (duševní) poruchou. Duševní poruchy jsou v diagnostickém a statistickém manuálu duševních poruch (dále též jen „DSM-5“) definovány jako „stav vyznačující se narušením kognitivních funkcí a/nebo emocí, abnormálním chováním, narušeným fungováním ve společnosti nebo jakoukoli kombinací výše uvedeného“ (American Psychiatric Association 2015, s. 8). Porucha osobnosti je subkategorií duševních poruch a rozumí se jimi „trvalý vzorec vnitřního prožívání a chování, který se výrazně liší od hodnot očekávaných v kultuře přílišného jedince, je pervazivní a nepružný, nastupuje v dospívání nebo rané dospělosti, má stabilní průběh a vyvolává nepohodu nebo narušení“ (American Psychiatric Association 2015, s. 677). DSM-5 naopak nepoužívá pojmu duševní nemoci či choroby, který je uveden v § 123 TZ. Komentářová literatura však v této souvislosti uvádí, že pojem „duševní nemoc“ označuje duševní poruchu, která je léčitelná (Draštík et al. 2015, s.792), konkrétněji jimi rozumí „exogenní a endogenní psychózy, např. schizofrenie, maniodepresivní poruchy, a stavy vyvolané konzumací alkoholu a drog.“

Veteška a Fischer (2020, s. 46) zjednodušeně definují poruchy osobnosti jako extrém „charakterových rysů, které se významně odchyľují od rysů patrných u většiny lidí.“ Je však třeba zdůraznit, že takováto odchylka od „normálu“ konstituuje osobnostní poruchu jen v případě, že osobnostní rysy jsou nepružné a maladaptivní a způsobují tak subjektivní nepohodu nebo narušení důležitých sociálních oblastí (American Psychiatric Association 2015, s. 679). Chování takové

osoby totiž může být značně odlišné od chování jiných osob a typicky vede k působení problémům osobě samé nebo lidem v jejím okolí (Práško a Kosová et al. 2001, s. 25; Veteška a Fischer 2020, s. 46). To je způsobeno tím, že některé osobnostní rysy jsou rozvinuty až nadměrně, zatímco jiné vůbec či nedostatečně. Mezi tyto odchylky autoři uvádějí:

1. „poznávání, tj. způsoby vnímání a interpretace věcí, lidí a událostí, formování přístupu k sobě a ostatním,
2. emotivita (rozsah, intenzita a přiměřenost emočního vznětu a odpovědi),
3. ovládnání svých impulzů a uspokojování potřeb,
4. způsob chování k ostatním a zvládnání interpersonálních potřeb.“

Jak je uvedeno v kapitole 1.1. charakterové rysy jsou relativně stabilní a během života se příliš neproměňují, proto i poruchy osobnosti jsou víceméně celoživotní a vznikají v dětství či v rané dospělosti. To potvrzuje i DSM-5 (American Psychiatric Association 2015, s. 678). Proč u některých osob dochází ke vzniku poruchy není zcela jasné, ale je usuzováno, že je to způsobeno souhrou celé řady biologických, genetických a vývojových faktorů. Práško a Kosová et al. (2001, s. 26) ve svém článku pojednávajícím o možnostech léčby osobnostních poruch uvádí 4 možné typy terapie, a to farmakoterapie, dynamická psychoterapie, skupinová psychoterapie a kognitivně behaviorální terapie. V této souvislosti je nicméně nutné uvést, že léčba je velice obtížná a často může být nedostatečná, což ostatně přiznávají i zmiňovaní autoři. Léčba je obecně zaměřena na jeden aspekt maladaptace, případný úspěch pak může přinést změny i v dalších příznacích.

Obecně lze tedy shrnout, že správná diagnóza jakékoliv poruchy musí v obecné rovině naplnit 6 kritérií: 1) porucha se musí projevovat alespoň ve 2 následujících oblastech: kognice, afektivita, mezilidské vztahy a kontrola impulzivity; 2) vzorec chování je nepružný a prostupuje celou škálou osobnosti a sociálních událostí; 3) vede ke klinické nepohodě nebo narušení v důležité sociální oblasti; 4) vzorec odchylky je stabilní; 5) není důsledkem užití návykových či jiných látek ani jiného somatického onemocnění (např. úraz); 6) není důsledkem nebo projevem jiné duševní poruchy (American Psychiatric Association 2015, s. 678-679).

1.2.1. Vybrané typy osobnostních poruch

Níže uvedená podkapitola představuje některé z osobnostních poruch. Výběr je odůvodněn zaměřením práce a jejich potvrzenou diagnózou u pachatelů sexuálních trestných činů, viz kapitola 1.4.3 (Arbans 2022, s. 48; Langstrom, Sjostedt a Grann 2004, s. 146; Corr a Matthews 2009, s. 785). Základním zdrojem, ze kterého tato podkapitola při klasifikaci poruch osobnosti vychází je již výše uváděný Diagnostický a statistický manuál duševních poruch, jenž představuje

nejvýznamnější referenční standard pro klinickou praxi v oblasti duševního zdraví a představuje tak nejlepší dostupný popis toho, jak se jednotlivé duševní poruchy projevují a jak je správně diagnostikovat. Důkazem toho je i skutečnost, že Mezinárodní klasifikace nemocí a souvisejících zdravotních problémů otevřeně vychází právě z DSM-IV (starší verze) a je méně podrobná.

American Psychiatric Association (2015, s. 677) uvádí následující výčet poruch osobnosti:

Název poruchy	Stručná charakteristika
Paranoidní porucha osobnosti	Projevuje se nedůvěrou a podezřívavostí druhých, jejichž motivy vnímá jako apriori nepřátelské.
Schizoidní porucha osobnosti	Vyznačuje se sníženým rozsahem emocí a tendencí vyhýbat se sociálním vztahům.
Schizotypní porucha osobnosti	Projevuje se jako potíže v blízkých vztazích, kognitivních a vnímavých poruchách a excentrickým chováním.
Antisociální porucha osobnosti	Charakterizuje jí neúcta k druhým společně s nedostatkem empatie.
Hraniční porucha osobnosti	Vyznačuje se vysokou impulzivitou, nestálostí v sociálních vztazích a afektivitou.
Histriónská porucha osobnosti	Projevuje se jako vzorec přehnané emocionality a snahou o získání pozornosti.
Narcistická porucha osobnosti	Charakterizuje ji potřeba grandiozity spojená s velmi křehkou sebeúctou a nedostatkem empatie.
Vyhýbavá porucha osobnosti	Vyznačuje se sociální inhibicí, pocity nedostatečnosti a citlivostí na negativní hodnocení.
Závislá porucha osobnosti	Vyazuje vzorec podřízeného a závislého chování, které plyne z potřeby být opečovávan.

Obsedantně kompulzivní porucha osobnosti	Je charakterizována posedlostí pořádkem, kontrolou a perfekcionismem.
Změna osobnosti způsobená jiným somatickým onemocněním	Stálá změna osobnosti způsobená fyziologickými dopady somatického onemocnění.
Nespecifikovaná (smíšená) porucha osobnosti	Kategorie, do které spadají poruchy osobnosti, které vykazují znaky více typů osobnostních poruch, ale u žádné nesplnila diagnostická kritéria, případně se jedná o poruchu, která není v klasifikaci DSM-5

Antisociální porucha¹ (dříve psychopatická porucha)

Cooke (2007, p. 108) popsal antisociální poruchu jako chronický stav charakterizovaný obtížemi v interakcích jedince se sebou samým, ostatními a okolím, což vede k úzkosti nebo neschopnosti plnit sociální povinnosti. Tato porucha je charakterizována dominantním, násilným, podvodným a grandiózním mezilidským stylem, neschopností pociťovat lítost nebo vinu a impulzivním nebo bezohledným chováním.

K diagnostice této poruchy je nutné, aby bylo osobě nejméně 18 let a zároveň aby se projevy poruchy vyskytovali již před 15. rokem věku dané osoby. Kromě výše uvedeného DSM-5 uvádí, že mezi typické projevy patří agresivita vůči druhým a zvířatům, ničení majetku, klamání druhých, krádeže či závažné porušování pravidel. Časté je podvádění a manipulace lidí s cílem dosáhnout osobního zisku či potěšení a vysoká impulzivita rozhodnutí, které vede k tomu, že osoba má tendenci nepřemýšlet nad následky svého jednání. Takovýmito jedincem bývají osoby se zvýšenou mírou agresivity a lze očekávat, že se během svého života dostaly do více rvaček či jiných násilných potyček. To je podpořeno i skutečností, že tyto osoby mají tendenci k přijímání vyšších rizik, nebojí se hazardovat ani se svým životem a obecně si počínají vysoce nezodpovědně zejména v souvislosti s udržováním zaměstnání (např. omlouvá absenci v práci opakovaným úmrtím matky) a finančními závazky. Tyto osoby nedbají na city a práva ostatních a při jejich narušení nepociťují s dotčenými osobami žádnou lítost, naopak tyto své činy racionalizují a své oběti

¹ V Evropě často též označovaná jako tzv. disociální porucha.

považuje za hlupáky, které si svůj osud beztak zaslouží (American Psychiatric Association 2015, s. 692-693).

Doprovodnými znaky může být nízká empatie, vysoké sebevědomí a arogance těchto osob, stejně tak se často jedná o osoby s povrchním šarmem, kteří dokáží okouzlit odbornými termíny lidí, kteří diskutovaným tématům nerozumí. Právě tyto znaky jsou často prvními rozpoznávacími prvky (American Psychiatric Association 2015, s. 693-694).

Na základě těchto znaků je tak poměrně pochopitelné, že antisociální porucha je kriminogenním faktorem (tj. prediktorem kriminality), neboť zvyšuje pravděpodobnost kriminálního jednání osoby, která touto poruchou trpí (Corr a Matthews 2009, s. 786). Z výše uvedeného dokonce vyplývá i to, že trestná činnost (či alespoň jednání, které není zcela v souladu se společenskými normami) je nedílnou součástí toho, jak se daná osoba vypořádává se světem, nikoli jakási mimořádnost.

Z hlediska pětifaktorového modelu lze uvést, že antisociální porucha se pojí s vysokou extravertí, nízkou svědomitostí a vstřícností a kombinací nízkého a vysokého neuroticismu (Tharshini et al. 2021, s. 7). Autoři dále uvádí, že pachatel s touto poruchou má tendenci páchat širší škálu trestných činů (tj. nespecializuje se) a ve srovnání s jinými pachateli má vyšší pravděpodobnost k rychlé recidivě.

Narcisistická porucha

Základním prvkem této poruchy je pocit grandiozity a vlastní důležitosti, nedostatku empatie a potřeby obdivu. American Psychiatric Association (2015, s. 704) v manuálu uvádí, že pro tyto osoby je typické, že přeceňují své schopnosti a zveličují své úspěchy, dokonce tráví čas přemýšlením o svém ohromném úspěchu, moci a výjimečnosti. Tito lidé věří, že jsou talentovanými a výjimečnými jedinci, a očekávají, že jejich okolí je bude jako takové respektovat. Mají tendenci si myslet, že pouze jiní srovnatelně výjimeční lidé či alespoň vysoko postavení lidé jim mohou porozumět, a proto chtějí navazovat vztahy pouze s těmito lidmi (jednak protože běžný člověk by nerozuměl jejím potřebám a výjimečnosti jejich uvažování, ale také pro zvýšení statutu, který jim zvyšuje sebeúctu). S tím je spojeno, že osoby, se kterými se stýkají, popisují jako jedinečné, dokonalé či talentované. Jinými slovy si tedy zvyšují svou sebeúctu tím, že do ní promítají idealizovanou hodnotu, kterou přisuzují osobám, se kterými se stýkají. Mají tendenci vyžadovat "nejlepší" profesionály (lékaře, právníky, kadeřnice, instruktory) a mluvit o tom. Typické je také tzv. nárokové chování, které souvisí s nedostatkem ohleduplnosti vůči potřebám a přáním ostatních a může vést k využívání ostatních, a to buď úmyslně nebo neúmyslně. Pokud

tento nárok není splněn, má osoba tendenci rozzlobit se (např. očekává, že nemusí čekat ve frontě, nebo si může věci, které chce, prostě vzít). Dále je typický nedostatek empatie a závist vůči úspěchům druhých, kteří si jej v mysli narcistického jedince nezasloužili a oceněn by ve skutečnosti měl být spíše on.

Základem je však zejména potřeba stálé pozornosti a obdivu ve spojení s velmi křehkou sebeúctou. Podstatou této poruchy je tedy jakýsi strach z obyčejnosti a potřeba grandiózních gest společně s očekáváním adekvátní reakce od okolí.

Krusemark et al. (2018, s. 985) tvrdí, že výzkum opakovaně naznačuje, že jedinci s kriminální historií vykazují více znaků narcistické poruchy a že je to tedy významný faktor pro kriminální chování. Tendenci ke kriminální činnosti z výše uvedených znaků může podpořit zejména snížená empatie či nárokové chování a s ním spojená bezohlednost.

1.2.2. Vliv poruch osobnosti na trestní řízení a trestní odpovědnost

Z výzkumů víme, že jen velice malé procento osob trpících některou z duševních nemocí (s výjimkou duševních stavů v alkoholovém či drogovém rauši vyvolaných nadměrnou konzumací alkoholu či užitím drog) páchají trestnou činností (Ministry of Justice 2010, s. 11; Corr a Matthews 2009, s. 786). Z této skupiny k tomu mají největší tendenci osoby s paranoidní schizofrenií, vztahem mezi duševní nemocí a kriminalitou však nebyl prokázán, kriminální případy jsou spíše výjimky. Opakem jsou však poruchy osobnosti, zejména pak antisociální porucha, se kterou výzkumy opakovaně potvrdily vyšší pravděpodobnost páchaní trestné činnosti (Tharshini et al. 2021, s. 7; Corr a Matthews 2009, s. 785).

Jaký je tedy vliv poruchy osobnosti na posuzování trestní odpovědnosti pachatele? Má porucha osobnosti vliv na ukládání trestu?

Příčetností nauka rozumí schopnost být z hlediska duševních schopností (schopnost pachatele rozpoznat protiprávnost svého jednání a schopnost své jednání ovládat) pachatelem trestného činu (Draštík et al. 2015, s. 230-231). Trestní zákoník definuje v ustanovení § 26 nezaviněnou nepřičetnost a stanoví následující: „Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.“ Jinými slovy nepřičetnost (a tedy absence trestní odpovědnosti za daný čin) je vázána na přítomnost duševní poruchy, která zároveň v době páchaní trestného činu vedla k absenci rozpoznávací a ovládací schopnosti. Výkladové ustanovení § 123 TZ stanoví, že duševní poruchou se rozumí: „mimo duševní poruchy vyplývající z duševní nemoci i hluboká porucha vědomí,

mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka.“ Jak potvrzuje i Draštík et al. (2015, s. 792) tento výčet je pouze demonstrativní, již v tomto výčtu je však uvedena jedna z osobnostních poruch, a to v případě, že je tato porucha diagnostikována s výrazně vysokým skórem antisociální poruchy. Vzhledem k demonstrativnímu výčtu lze předpokládat, že duševní poruchou může být v souladu s psychiatrickou definicí uvedenou v kapitole 1.2. i jakákoliv porucha osobnosti.

Posouzení nepřičetnosti (popř. zmenšené přičetnosti) je právní otázkou a náleží tak pouze orgánům činným v trestním řízení, tj. diagnóza duševní poruchy u obviněného automaticky nevede ke stanovení nepřičetnosti. Vzhledem ke skutečnosti, že přičetnost je presumována, tak se touto otázkou orgány zabývají pouze v případě, že na základě skutkového stavu a zjištěných důkazů vyvstala důvodná pochybnost o přičetnosti posuzované osoby. V takovém případě orgán činný v trestním řízení v souladu s § 105 odst. 1 ve spojení s § 116 TŘ přibere znalce z oboru psychiatrie, který vypracuje znalecký posudek.

Duševní porucha sama o sobě není dle judikatury Nejvyššího soudu důvodem nepřičetnosti, pokud nezpůsobila nedostatek rozpoznávacích nebo určovacích schopností obviněného (viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20.03.2019, č.j. 3 Tdo 66/2019-33). Nejvyšší soud to odůvodňuje tím, že koncept přičetnosti, tj. subjektivní způsobilost být z hlediska duševních schopností pachatelem trestného činu, není shodný s duševním zdravím či normalitou.

Lze tedy dovodit, že vedle ve výčtu v ustanovení § 123 TZ uvedené těžké antisociální poruchy osobnosti by mohly teoreticky i jiné osobnostní poruchy umožnit aplikaci ustanovení o zmenšené přičetnosti či nepřičetnosti, a to v případě, pokud by tato duševní porucha vedla k omezení či ztrátě rozpoznávací či ovládací schopnosti v době páčání trestného činu. Tento závěr potvrzuje i usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13.07.2022, č.j. 8 Tdo 498/2022-740, v dané věci obviněný trpěl tzv. smíšenou poruchou osobnosti a Nejvyšší soud konstatoval následující: „Popsaná porucha osobnosti a ovlivnění alkoholem v době činu mohly ovlivnit jednání obviněného, mohly snížit jeho ovládací a rozpoznávací schopnosti.“

V případě, že orgán činný v trestním řízení dojde k závěru, že porucha osobnosti vedla k nepřičetnosti obviněného, v závislosti na fázi řízení věc odloží, řízení zastaví či zproští obžalovaného obžaloby, soud může přesto uložit jednu z forem ochranných opatření. Porucha osobnosti by v případě zmenšené přičetnosti byla důvodem pro užití § 40 odst. 1 TZ, dle kterého v případě nezaviněné zmenšené přičetnosti soud přihlédne k této okolnosti při ukládání trestu (jeho druhu a výměře). Bylo by to účelné, mohl by soud také upustit od potrestání a uložit ochranné

opatření (§ 47 odst. 1 TZ) či uložit trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby společně s ochranným opatřením (§ 40 odst. 2 TZ).

Ve vztahu k ukládání trestu je třeba připomenout, že soud musí v dané věci vždy zvážit všechny okolnosti, které souvisejí s předchozím životem obviněného i s konkrétním činem, který je projednáván, a tyto zohlednit v zájmu individualizace trestu. Jinými slovy by tedy měl vzít v potaz i skutečnost, že osoba trpí poruchou osobnosti. Stav vyvolaný duševní poruchou (poruchou osobnosti) totiž v každém případě ovlivňuje jednání pachatele, což odůvodňuje zvláštní přístup při rozhodování o jeho potrestání, a to i tehdy, kdy duševní porucha nevedla v době spáchání činu k podstatnému snížení schopnosti rozpoznat protiprávnost svého činu nebo ovládat své jednání (tj. i v případě neaplikace § 40 odst. 1 TZ). Jaké jsou však možnosti soudu, které může z této skutečnosti vyvodit?

Soud musí vzít v potaz, zdali není osobnostní porucha v daném případě polehčující či naopak přítěžující okolnost ve smyslu § 41 a 42 TZ. Na základě této skutečnosti soud následně rozhoduje o vhodné trestní sazbě. V případě přítěžující okolnosti by se například mohlo jednat o sníženou možnost nápravy vzhledem ke konkrétní poruše (ve spojitosti s § 39 odst. 1 TZ). Za polehčující okolnost by bylo možné považovat okolnost, kdy vlivem osobnostní poruchy došlo ke snížení schopnosti rozpoznávací a ovládací, avšak nikoliv podstatným způsobem. Nejvyšší soudu dokonce v rozsudku ze dne 30.10.2019, č.j. 4 Tdo 1008/2019-701 uvedl, že čistě na základě osobnostní poruchy² nelze uvažovat o použití ustanovení § 58 odst. 1 TZ, tj. mimořádné snížení trestu vzhledem k okolnostem případu nebo vzhledem k poměrům pachatele, neboť se nejedná o okolnost, která by byla nějak výjimečná či mimořádná, pokud vlivem osobnostní poruchy nedošlo ke snížení schopnosti rozpoznat protiprávnost činu nebo ovládat jednání. Jinými slovy, pokud tedy došlo k případu, kdy byla rozpoznávací či ovládací schopnost byť v nepodstatné míře omezena, může s ohledem na okolnosti případu být osobnostní porucha nejen polehčující okolnost, ale také důvod pro mimořádné snížení trestu pod dolní hranici sazby stanovené TZ. Musí se však jednat o takový případ, ve kterém okolnosti případu či poměry obviněného jsou takové povahy, aby významně vybočovaly z obvyklých případů takovýchto TČ a odůvodňovaly shovívavější postup při trestání. S tím se pojí i nutnost přiznání se ke spáchání daného činu, nebo alespoň

² V daném případě šlo o rysy antisociality, které se projevovaly tím, že osoba byla méně zralá, chladnější, méně strukturovaná, méně citová, hůře kooperující, méně informovaná a méně citově zraněná předčasným odchodem od rodiny.

základních skutkových okolností, bez této podmínky totiž dle Nejvyššího soudu nelze mít za to, že nápravy pachatele lze dosáhnout i trestem kratšího trvání, než v rámci zákonné trestní sazby (rozsudek NS ze dne 30.10.2019, č.j. 4 Tdo 1008/2019-701).

Soud má dále možnost uložit tzv. přiměřenou povinnost, a to v případě odsouzení obžalovaného k trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem. Přiměřenou povinností dle § 82 odst. 3 TZ ve spojení s § 48 odst. 4 TZ může být, odůvodňuje-li to povaha poruchy osobnosti a povaha trestného činu, taková povinnost, která směřuje k vedení řádného života odsouzeného, například povinnost spočívající v zajištění odpovídající psychiatrické terapie, podrobení se psychologickému poradenství či sociálnímu výcviku (č. 56/2013 Sb. rozh. tr.). Naopak však není možné uložit přiměřenou povinnost ve formě ochranného léčení, pokud nebyly naplněny podmínky pro uložení ochranného léčení podle ustanovení § 99 odst. 1 nebo 2 TZ, neboť takový postup by byl obcházením zákona (č. 56/2013 Sb. rozh. tr.).

Ve vztahu k trestnímu řízení v procesním smyslu by teoreticky mohla být porucha osobnosti rovněž významná ve smyslu ustanovení § 173 odst. 1 písm. c), případně § 224 odst. 1 TR, tj. přerušení trestního stíhání z důvodu duševní choroby, která nastala až po spáchání činu, kvůli které není obviněný schopen chápat smysl trestního stíhání. Tato varianta však není příliš pravděpodobná, neboť porucha osobnosti, jak je uvedeno v úvodu této kapitoly (1.2), je dlouhotrvající, relativně stabilní a formují se většinou již v dětství, není tak příliš pravděpodobné, že by se u osoby rozvinula porucha osobnosti až v pozdějším věku. Naopak DSM-5 uvádí, že s přibývajícím věkem se může u některých poruch včetně antisociální projevovat tendence poruchy být méně zřejmá nebo i ustupovat. Přesto však takováto událost může nastat, a to například v důsledku ztráty významných podpůrných osob (tj. rodičů, dítěte, partnera etc.) nebo při ztrátě sociální situace se stabilizujícím efektem (např. zaměstnání, vyhození z bytu na ulici) (American Psychiatric Association 2015, s. 679-680).

1.3. Kriminogenní faktory

Některé osobnostní rysy nebo faktory mající vliv na utváření osobnosti, případně podmínky, ve kterých osoba žije, mohou působit jako tzv. kriminogenní faktory. Tyto rizikové faktory vyvolávají, usnadňují nebo podporují spáchání trestných činů (Blatníková a Netík 2008, s. 10; Scheinost et al. 2010, s. 19-20). Faktory a kriminalita tvoří korelační vztah, tj. jedná se o hypotetické předpoklady, na základě kterých lze usuzovat výši pravděpodobnosti, že výsledkem bude kriminalita jedince. Korelace není kauzalita, a tedy ani kriminogenní faktory nejsou příčinami kriminality. Příčinou kriminality je samotný pachatel, jeho specifickým způsobem

utvářené myšlení a jeho rozhodovací procesy. Kriminogenní faktory přesto díky korelaci nachází své uplatnění v predikci a prevenci kriminálního jednání. Pro účely prevence je pak nutné tyto faktory včas identifikovat a na jejich základě přijímat vhodná protipatření. Jak uvádějí Scheinost et al. (2010, s. 19) bližší pohled na tyto faktory by nám měl pomoci pochopit, proč pachatel v daných podmínkách *ceteris paribus* páchá danou trestnou činnost, případně i proč volí konkrétní *modus operandi*.

Jakou roli kriminogenní roli mají? Scheinost et al. (2010, s. 20) v tomto ohledu udává 4 významy kriminogenních faktorů: 1) přispívají k tomu, že se trestné činy mohou realizaci (předpoklad); 2) nepřímo přispívají k zajištění předpokladů pro páchaní trestné činnosti (tj. např. získávání kontaktů a informací); 3) přispívají ke skutečnosti, že se do trestné činnosti zapojují nové osoby; 4) přispívají k nárůstu poptávky po pachateli nabízených službách a statcích.

Výzkum konkrétních rizikových faktorů je prováděn pomocí meta-analýz a longitudinálních empirických výzkumů. Kriminologie faktory dělí na 1) statické a dynamické podle toho, zdali se dají změnit. Mezi statické řadíme například kriminální historii jedince či jeho rodičů nebo třeba i jeho osobnost, dynamické – taky nazývané kriminální potřeby – představují faktory, které se dají změnit (např. chudoba, závislosti, život v oblasti vysoké nezaměstnanosti a nízkých příležitostí); dalším dělením je 2) konkrétní (týkající se konkrétního trestného činu), specifické (faktory typické pro specifické skupiny a kategorie trestných činů) a obecné (faktory přispívající k realizaci kriminality jako hromadného jevu); 3) subjektivní (týkající se psychických a fyzických vlastností a chování jedince) a objektivní (faktory týkající se vnějšího světa, např. rodiny).

Meta-analýzy Leschied, Chiodo, Nowicki a Rodger (2008, s. 458) zpracovaná na základě 27 longitudinálních studií identifikovala následující faktory jako nejčastější silné prediktory budoucí kriminality: „poruchy chování včetně hyperaktivity a agrese; emocionální obavy včetně deprese; rodinné faktory, které zahrnují nátlakový, nedůsledný rodičovský management, který rovněž postrádá dohled; rodinný stav rodičů; skutečnost, zda byly svědky/účastníky rodinného násilí a týrání dětí.“ Autoři zároveň dodávají, že bylo zjištěno, že přítomnost těchto faktorů jako spolehlivý prediktor kriminality je významnější, čím později se u dítěte projevuje (Leschied, Chiodo, Nowicki a Rodger 2008, s. 452). Na tomto místě je však nutné připomenout, že většina problémových dětí nevyroste v problémové dospělé.

Poměrně překvapivým se může zdát vliv rodinného stavu rodičů na delikvenci dítěte. Většina studií rozlišuje stav rozvedení, ovdovělí a stav samoživitelky. Meta-analýza Wellse a Rankina (1991, s. 87) analyzující 50 studií zaměřující se na vztah delikvence a rodinné struktury zjistila, že

rozvrácené domovy (domy bez obou rodičů) jsou spojeny s vyšším rizikem delikvence ve srovnání s domovy s oběma rodiči, a to obecně o 10-15 %. Korelace je významná zejména u přestupků a méně škodlivých trestných činů (např. krádeže, rvačka). Výsledky naznačují, že způsob rozpadu rodiny, tj. rozvod x úmrtí partnera, má odlišný vliv na delikvenci dítěte, silněji souvisejí s delikvencí rozpad způsobený rozvodem (Wells a Rankina (1991, s. 88). Výzkum zároveň neprokázal významný vliv věku dítěte při rozpadu rodiny na možné ovlivnění pravděpodobnosti delikvence ani vliv nevlastních rodičů. Vliv rozvodu rodičů na možnou kriminalitu dítěte potvrdila i poměrně rozsáhlá studie Van der Weijer (2015, s. 102), kteří provedli studii na 2374 jedincích. Zajímavé zjištění bylo, že pokud je v rodině přítomný i násilný otec, nebyl rozvod již významnou proměnou. Tento závěr může nasvědčovat tomu, že rizikovým faktorem je spíše antisociální chování rodičů a nestabilita v rodině. K tomuto závěru dospěli i Bosick a Fomby (2018, s. 1501), kteří vyzývají k vyššímu zaměření kriminologie právě na rodinnou nestabilitu spíše než na tzv. rozvrácené rodiny. Tuto myšlenku podporují v zásadě i starší výsledky zjištěné Mccord (1979, s. 1483-1485), které ukazují, že důležitou proměnou je kvalita domova, nikoliv počet rodičů. Analýza na základě diskriminační funkce šesti proměnných (sebevědomí matky, otcova deviace, rodičovská agresivita, mateřská náklonnost, rodičovský konflikt a dohled) popisujících domácí atmosféru byla schopná v 73,5 % případů odhalit, zda v daném případě došlo ke kriminálnímu, nebo nekriminálnímu jednání. A dokonce u 80 % správně identifikovala odsouzené a neodsouzené za závažné trestné činy.

Z literatury nebylo jasné, zdali se pravděpodobnost delikvence způsobená rodinným stavem rodičů přenáší i do dospělosti jedince, nebo zdali má vliv pouze na nezákonnou činnost dítěte. Jasnou odpověď přináší až nedávná studie Bosick a Fomby (2018, s. 1499), kteří v této souvislosti uvádí, že delikvence se může přenášet i do dospělosti. Tento závěr (ač ve více obecné rovině zaměřené na temperament dětí) potvrzují i longitudinální studie od Caspi et al. (2003, s. 509-510), kteří na základě dlouhodobého sledování více než 1000 dětí zjistili, že temperament dítěte je spolehlivý prediktor temperamentu dospělého. Šance na zatčení mezi mladými do 26 let byla v porovnání s kontrolní skupinou dvojnásobná (Bosick a Fomby 2018, s. 1499). Ačkoliv se to autorům nepodařilo prokázat, tato skutečnost by mohla být odůvodněna i tím, že děti, které zažijí více rodinných změn, mají prokázanou nižší pravděpodobnost uzavřít vlastní manželství, a tedy vyšší tendenci k páčání trestné činnosti, neboť stabilní svazek je jedním z tzv. ochranných faktorů.

Blatníková a Netík (2008, s. 31) v souvislosti s rodinným stavem rodičů uvádějí možné odůvodnění na základě 3 teorií: Teorie raného traumatu, dle které škodlivý účinek je důsledkem

ovlivnění citové vazby (tzv. attachment) utvářeného v raném věku dítěte vztahem mezi rodičem a dítětem, která formuje emoční adaptabilitu a způsob sociálního chování. Teorie životní dráhy pohlíží na život jako sérii vzájemně propojených životních událostí, které jsou poměrně krátké a mohou vést k změnám v životě, tzv. tranzicím. Mezi významné životní události patří právě i stresující zážitky dítěte (např. rozvod, nedostatečná výchova atd.), a tedy hrají roli při změně životní dráhy dítěte. Dle teorie selekce děti z rozvrácených rodin mají vyšší pravděpodobnost k delikvenci z důvodu vyšší přítomnosti jiných kriminogenních faktorů v těchto rodinách (Blatníková a Netík 2008, s. 31).

Dalším zajímavým faktorem je rodinné násilí. Tím studie rozumí fyzické a sexuální násilí páchané na dětech. Tento faktor se zdá významný i pro popis pachatele pohlavního zneužití, výzkumy dlouhodobě potvrzují, že u těchto pachatelů je vyšší pravděpodobnost, že byli sami v dětství zneužíváni (Brichcín, Weiss a Netík 1995, s. 69; Craissati a Beech 2004, s. 378). Obě tyto formy násilí vedou k obdobnému zvýšení pravděpodobnosti spáchání trestného činu v porovnání s kontrolní skupinou. Zároveň vykazují významné společné znaky se zanedbávanými dětmi (Widom a Ames 1994, s. 310). Studie překvapivě neodhalila významnější vliv sexuálního násilí na delikvenci oproti fyzickému násilí. Faktorem vedoucí ke zvýšené kriminalitě může být spíše samotné trauma a stres způsobený primární viktimizací oběti nebo reakce a postoj společnosti v rámci sekundární viktimizace spíše než sama skutečnost, že osoba byla sexuálně napadena (Widom a Ames 1994, s. 313).

Vedle obecných a individuálních kriminogenních faktorů, rozlišujeme i faktory, jež jsou typické pro konkrétní trestný čin či kategorii trestných činů. V oblasti sexuálních delikventů Carvalho a Nobre (2019, s. 808) shrnují, že mezi uznávané specifické kriminogenní faktory sexuálních trestných činů patří zejména negativní afektivní stavy, impulzivita, stres, nuda nebo úzkost. Tyto faktory totiž zvyšují u pachatelů sexuálních trestných činů jejich deviantní sexuální fantazie.

Ochranné faktory

Vedle kriminogenních faktorů kriminologové odhalili i tzv. ochranné (protektivní) faktory. Tento pojem dříve používán v zásadě k označení absence/opaku kriminogenního faktoru (Farrington a Welsh 2012, s. 50), tj. tzv. aditivní model. Dnes tímto pojmem většina kriminologů rozumí faktor, jenž minimalizuje, tlumí dopad nebo vyrovnává vliv rizikového faktoru, tj. tzv. interaktivní model (Blatníková a Netík 2008, s. 36; Farrington a Welsh 2012, s. 50). Tyto faktory mohou vysvětlit, proč osoby, u kterých bychom mohli na základě jejich kriminogenních faktorů očekávat vysokou pravděpodobnost spáchání trestné činnosti, nikdy trestné činy nepáchají.

1.3.1. Kritika účinnosti přístupu k pachateli založeného na kriminogenních faktorech

Prevence kriminality skrze vhodné adresování kriminogenních faktorů s sebou nese značné obtíže, a to jak z hlediska časného odhalení těchto faktorů, ale také potřebě dlouhodobého vynakládání finančních prostředků na zavedení preventivních opatření. Účinky těchto opatření se navíc projeví typicky až po značně dlouhé době a jsou metodologicky obtížně měřitelné. Dále v této souvislosti je vhodné připomenout, že kriminogenní faktory mají tendenci spolu vzájemně souviset a vyskytují se většinou ve větších počtech (Wilcox and Gialopsos 2015, s. 4). Potřeba reakce na všechny je tak značně složitá. Tzv. environmentální kriminologie (někdy také zvaná „crime-event“ kriminologie) proto upouští od snah odhalení kriminogenních faktorů a namísto toho zakládá na časové a místní distribuci kriminální události, tj. příležitosti ke kriminální činnosti na vhodném místě a ve vhodné době, ty zvyšují odhodlanost pachatele, a to mj. skrze výběr správné oběti a místa s absencí možnosti zásahu jiné osoby (Wilcox and Gialopsos 2015, s. 5; Farrington a Welsh 2012, s. 294). „Crime-event“ kriminologie je tak založená na tezi, že některé situace nabízí výrazně lepší kriminální příležitosti než jiné, což vysvětluje nerovnoměrné rozložení zločinnosti.

Řešení, které tento kriminologický proud nabízí tak nevyžaduje složité a dlouhodobé odstraňování a předcházení rizikovým faktorům, ale odstranění dobrých kriminálních příležitostí. V praxi to tak může znamenat rozmístění kamer a světelných osvětlení v ulicích či častější policejní hlídky, jinými slovy opatření, která zvyšují možnost zásahu 3. strany (Wilcox and Gialopsos 2015, s. 5).

Tento přístup, ačkoliv prakticky snadno využitelný, je často předmětem kritiky. Myšlenka kriminální příležitosti totiž, ač nepřevádí vinu na poškozeného, přesto zahrnuje jistou odpovědnost poškozeného na spáchání trestného činu, a to v případě že si poškozený počíná takovým způsobem, který zvyšuje riziko útoku. Tento směr je tak někdy obviňován z tzv. victim blamingu. Můžeme se také setkat s kritikou, že tento směr nám neposkytuje hloubkový vhled do skutečných příčin zločinnosti, a tedy následně i přispívá k návrhům jejich řešení.

1.4. Výzkum specifík osobnosti delikventů

V laické i akademické sféře se můžeme setkat s tvrzením, že zločinci jsou odlišní od zbytku společnosti dodržující zákony. Lze si tak klást otázku, v čem se tedy tyto dvě skupiny liší? Odpověď může být, že zločinci mají odlišnou osobnost a že je to tedy právě jejich osobnost, která způsobuje, že se stávají zločinci. Předpoklad „zločinecké osobnosti“ je základem různých tvrzení, že zločinci se rodí („born criminals“), tj. že existuje nějaký významný genetický faktor, který ovlivňuje jednání dané osoby a vede jej ke kriminalitě (Corr a Matthews 2009, s. 781; Eysenck 1964). Obdobnou myšlenku můžeme spatřovat za různými přístupy, které tvrdí, že kriminální

osobnost vznikla vlivem sociálního prostředí, ve kterém daná osoba žije, jinými slovy tedy, že k vytvoření zločinecké osobnosti dochází následkem socializace v nevhodném či až kriminálním prostředí (nature vs. nurture). V obou případech je však příčinou kriminality právě osobnost jejích pachatelů.

1.4.1. Kriminologické poznatky o rozdílech mezi pachateli a nepachateli

Klasická kriminologie se dlouhou dobu snažila o odhalení této zločinecké kriminální osobnosti, tj. typických osobnostních rysů, ale také biologických prvků, které by jedince předurčovaly ke kriminálnímu chování. Mezi notoricky známé teorie v tomto ohledu můžeme zmínit zejména:

- Lombrosova teorie rodilého zločince, dle které jsou delikventi geneticky předurčeni ke zločinu (kriminální sklony se dědí) a představují zvláštní vývojovou skupinu evolučně odlišnou od nedelikventů (Kuchta et al. 2005, s. 55). Kuchta et al. (2005, s. 55) dále uvádí, že dle zmíněné teorie mají delikventi řadu psychických a fyzických anomálií (tzv. stigmat). Mezi ně Lombroso řadí například ustupující čelo, přílišné ochlupení, mohutné čelisti, stavbu lebky a odlišné vyvinutí smyslových orgánů, zejména uší (Marešová 1994, s. 66). Vzhledem ke genetickému sklonu ke kriminalitě tato teorie odmítá možnost převýchovy či nápravy delikventa a navrhuje uvěznění či usmrcení delikventa (Kuchta et al. 2005, s. 56).
- Teorie nadbytečného chromozomu Y dávající do souvislosti zvýšenou agresivitu projevující se i v tendenci k páchání sexuálních trestných činů a genetickou poruchou nadbytečného chromozomu Y (Kuchta et al. 2005, s. 64).
- Teorie oligofrenního pachatele, jež staví na hypotéze, že osoby s nižší inteligencí (slabodušní) mají sníženou schopnost ovládat a kontrolovat své jednání (Marešová 1994, s. 72).

Přestože tyto teorie prvotní pozitivistické fáze kriminologie byly do značné části vyvráceny, neboť jak bylo opakovaně potvrzeno, nižší inteligence, či třeba nižší míra empatie jsou ve společnosti relativně rovnoměrně rozděleny, snahy o odhalení rozdílných rysů mezi pachateli a nepachateli zůstaly mezi významnými předměty výzkumu i nadále. V tomto ohledu můžeme zmínit Eysencka a Gudjonssona (1989, s. 55) zaměřující se na příčiny a prevenci kriminality, kteří zjistili, že pachatelé budou pravděpodobněji více extrovertní a emocionálně nestabilní, než je průměr v populaci. Autoři tento závěr odůvodňují tím, že tyto rysy souvisí s nižší mírou autonomního vzrušení, které vede k omezené schopnosti se učit, a právě tato skutečnost vede vyšší pravděpodobnosti, že si pachatelé neinternalizují společenská pravidla. Rovněž introverti tvoří

podmíněné reakce snadněji než extroverti a snadněji se socializují prostřednictvím pavlovovského podmiňování, a proto je méně pravděpodobné, že se budou oddávat antisociálním aktivitám.

Významné odlišnosti byly nalezeny i v osobnostních rysech a kriminálním sentimentu, zejména pachatelé získali oproti nepachatelům vyšší skóre u antisociální poruchy, paranooi, schizofrenie, antisociálních tendencí, míry zneužívání návykových látek a prevalence osobnostních poruch (Valliant a Bergeron 1997, s. 487). Dále Přehledová studie vypracovaná Tharshini et al. (2021, s. 7) uvádí 3 prvky vztahující se k osobnosti, které přispívají k tendenci ke kriminálnímu chování, a to antisociální poruchu, nízkou úroveň sebeovládání a tzv. obtížný temperament. Autoři odůvodňují vztah kriminality a nízké úrovně sebeovládání tím, že přispívá k adopci deviantních hodnot a vede ke snadnějšímu zapojení do různých typů asociálního jednání. „Obtížným temperamentem“ autoři rozumí temperament charakterizován impulzivitou, vysokou citlivostí na stimulaci, nízkou adaptibilitou na změnu rutiny a vůči novým zkušenostem; intenzivními, neflexibilními reakcemi. Tento typ temperamentu tak má dle autorů (zejména u mladistvých) zvýšenou pravděpodobnost tíhnout k poruchám nálady, úzkostným poruchám, depresím, poruchám chování a zneužívání drog, což může následně vést i ke kriminalitě Tharshini et al. (2021, s. 9).

Některé výzkumy se dále také zaměřovaly na rozdíly mezi muži a ženami či mezi mladistvými delikventy a mladistvými nedelikventy. Arnold Binder (1988, s. 266) shrnuje stav výzkumu v této oblasti a uvádí řadu studií, které dokládají, že mladiství delikventi jsou v porovnání s nedelikventy méně empatictí a nevědomi si pocitů ostatních, emocionálně nevyspělí, více hyperaktivní a sadističtější. Dále výzkumy v této oblasti ukazují, že s delikvencí jsou asociovány tyto rysy: extroverze, nízké sebevědomí, velká potřeba stimulace, vysoká míra impulsivity, využívání mnoha ochranných mechanismů pomáhající se vyhnout nepříjemným vzpomínkám (Arnold Binder 1988, s. 269). Youngs, Canter and Cooper (2004, s. 110) zmiňují ve vztahu k rozdílům mezi mužskými a ženskými pachateli pouze menší rozdíly. Jejich výzkum naznačuje, že ženská trestná činnost se jako celek vyznačuje stejným věcným typem a rozsahem kriminálních témat jako mužská trestná činnost. Minimálně tedy na agregované úrovni lze doložit existenci obdobných rozdílů mezi pachatelkami jako mezi pachateli mužského pohlaví (Youngs, Canter and Cooper 2004, s. 110).

1.4.2. Limitace výzkumu osobnostních rysů ve vztahu ke kriminalitě

Jak však uvádí Scheinost et al. (2010, s. 89) nebo Corr a Matthews (2009, s. 781), zatím žádné studie neprokázaly skutečně významné a jednoznačné rozdíly mezi delikventy a nedelikventy.

Corr a Matthews (2009, s. 781-3) nebo Hampson a Kline (1977, s. 311) uvádí řadu metodologických důvodů, které význam výzkumů v této oblasti omezují nebo alespoň značně znesnadňují. Mezi ty zásadní zařazuje zejména samotnou konceptualizaci toho, co budeme považovat za kriminální, tj. zdali lze očekávat odlišnost ve vztahu k trestným činům, jež jsou trestné jen v některých zemích, tedy daný skutek je trestný jen proto, že je za trestný označen. V obdobném duchu jistou limitací je i skutková podstata, která je přesně definována a skutek, jež může být ve své podstatě dané skutkové podstatě velmi podobný, a i obdobně škodlivý může být netrestný. S ohledem na tuto skutečnost lze tak uvažovat, zda ve výzkumu pracovat se zákonem danými skutkovými podstatami, nebo je vhodně rozšířit či omezit [většina výzkumů užívá zákonných skutkových podstat a příliš neodlišuje rozdíly konkrétních skutků (Corr a Matthews 2009, s. 783; Hampson a Kline 1977, s. 311)]. V této souvislosti autoři uvádí, že například u trestného činu krádeže nelze očekávat, že malý zlodějíček, který krade v samoobsluze opakovaně alkohol a potraviny, bude mít obdobné osobnostní rysy jako počítačový hacker, který jiné osobě odcizí nehmotné statky z jejího počítače, a to i pokud oba skutky způsobí stejnou škodu (Corr a Matthews 2009, s. 782). Další významnou limitací je, že ne každý pachatel trestného činu je odsouzen, a ne každý odsouzený je skutečně pachatel. Jinými slovy výzkum této otázky naráží na problém praktické obtížnosti vytvoření skupin populací, jež by nezahrnovaly osoby z obou skupin, zejména pokud výzkum probíhá na základě dotazníků a oficiálních statistik. I z tohoto důvodu Scheinost et al. (2010, s. 89) dále uvádí, že moderní kriminologie již není postavena na představě o zásadní odlišnosti delikventní a nedelikventní populace.

I v případě self-reportingu je však třeba zmínit, že je rozdíl mezi tím, co jsou lidé ochotni přiznat (byť zcela anonymně) a za co jsou odsouzeni (Youngs, Canter and Cooper 2004, s. 110). Autoři uvádí, že je zde nepřímá úměrnost mezi závažností trestného činu a množstvím spáchané trestné činnosti, tj. čím méně závažné trestné činy osoba spáchá, tím je pravděpodobnější, že nebudou všechny v jejím trestním rejstříku. I z toho vyplývají výše zmíněné limitace práce s oficiálními daty, jež mohou mít významně omezenou validitu.

Dalším bodem problematizující možný výzkum rozdílů mezi pachateli a nepachateli je, že osoba, jež je odsouzena, nastoupí do výkonu trestu a typicky teprve následně je zařazena mezi výzkumný vzorek (výzkum může být samozřejmě prováděn i na pachatelích, kteří nikdy nebyli odsouzeni k výkonu trestu ve věznici, nicméně výzkumu často pracují právě s tímto vzorkem vzhledem k jeho snazší dostupnosti). Tato skutečnost může mít následně významný vliv na duševní zdraví odsouzeného, a tedy ovlivnit výsledky výzkumu. V této souvislosti lze uvést například

Boukalovou (2008, s. 43-44), která tvrdí, že výkon dlouhodobého trestu odnětí svobody má škodlivý vliv na duševní zdraví odsouzeného a psychické přežití ve věznici navíc vede k nutnosti převzít subkulturu věznice a její pravidla, viz tzv. proces prizonizace odsouzeného skládajícího se z institucionalizace, tj. adaptace na organizovaný život ve věznici doprovázený ztrátou iniciativy a aktivity, a ideologizace, tj. adaptace a identifikace s kriminální subkulturou (Boukalová 2008, s. 43-44). Obdobně i tzv. nová psychologie vězeňského efektu uvádí kriminogenní efekt výkonu trestu (Haney 2007, s. 154-155). Prostředí věznice tak může mít schopnost utvářet a měnit v ní umístěné vězně. Haney (2007, s. 155) dále i ilustruje, že v některých případech mohou tvrdší podmínky některých věznic vést až ke vzniku posttraumatické stresové poruchy, a to ve formě tzv. „komplexní posttraumatické stresové poruchy,“ kterou někteří psychologové označují za „dlouhodobé, opakované trauma nebo hluboké deformace osobnosti, ke kterým dochází v zajetí“ (Haney 2007, s. 155). Z výše uvedeného je tak zřejmé, že validita v této části diskutovaných výzkumů prováděná na věznicích může být významně ovlivněna jinými faktory a jejich osobnost před zařazením do výkonu trestu odnětí svobody a během něj či po jeho výkonu může být značně odlišná.

1.4.3. Specifické osobnostní rysy sexuálních delikventů

Kriminologický výzkum se tak zaměřil spíše na analýzu jednotlivých kategorií pachatelů a odhalování toho, jaký specifický soubor osobnostních prvků tato skupina disponuje, a to zejména ve vztahu k trestným činům, které vyžadují specializaci jeho pachatelů. Jinými slovy tedy výzkumy již nebývají zaměřeny na rozdíly mezi populací pachatelů a nepachatelů, ale na rozdíly mezi jednotlivými kategoriemi pachatelů. Níže prezentována podkapitola shrnuje část výzkumu zabývající se specifickými osobnostními rysy pachatelů sexuálních trestných činů, a to zejména trestného činu znásilnění a pohlavního zneužití. V této souvislosti je třeba nicméně poznamenat, že vzhledem k tomu, že podkapitola vychází zejména ze zahraniční literatury kategorie sexuálních trestných činů, nemusí být shodná s trestnými činy proti důstojnosti v sexuální oblasti tak, jak je známe v ČR, obdobně skutková podstata trestného činu znásilnění či pohlavního zneužití v ČR se může (alespoň částečně) odlišovat od pojetí těchto činů v zahraničí³.

³ Například termín child molesting, který je v této práci překládán jako pohlavní zneužití je často v zahraničí vykládán jako jakékoliv sexuální násilí páchané na dítěti (typicky mladší 14 let), vizte Blatníková, Faridová a Zeman 2014, s. 129

Výzkum Arbans (2022) se zabýval rozdílností osobnostních rysů a diagnóz poruch osobnosti mezi sexuálními delikventy a pachateli jiné trestné činnosti a dále rozdílností sexuálních delikventů, jejichž oběťmi byli mladiství, a těch s dospělými oběťmi. Výsledky ukázaly, že poruchy osobnosti byly diagnostikovány u 67,4 % sexuálních delikventů, zatímco u nesexuálních delikventů pouze u 32,6 % Arbans (2022, s. 48). K obdobnému závěru dochází i řada jiných autorů (Brichcín, Kolářský, Netík a Weiss 1996, s. 56; Langstrom, Sjostedt a Grann 2004, s. 146). Ve vztahu k sexuálním delikventům bylo zjištěno, že je pravděpodobnější, že poruchou bude trpět spíše pachatel trestného činu znásilnění než pachatel pohlavního zneužití (Rice a Harris 1997, s. 239; Langstrom, Sjostedt a Grann 2004, s. 147). Mezi sexuálními delikventy byly nejčastější poruchy osobnosti antisociální (37,5 %) a narcistické (32,1 %), dále závislé (10,7 %), hraniční (8,9 %) a paranoidní poruchy osobnosti (3,6 %). Antisociální poruchu mezi sexuálními delikventy potvrzuje i Craissati (2005, s. 406), avšak jako druhou nejvýznamněji rozšířenou poruchu mezi sexuálními delikventy označuje hraniční poruchu. Obdobné rozložení a pořadí bylo zjištěno i u nesexuálních delikventů, a to: antisociální (27,5 %), narcistická (23,5 %), hraniční (7,8 %), paranoidní (3,5 %) a závislá porucha osobnosti (2,0 %) (Arbans 2022, s. 48). Výzkum dále uvádí, že ve vztahu k sexuálním delikventům s dospělými a dětskými oběťmi nebyl zjištěn významný rozdíl s výjimkou antisociální poruchy osobnosti, která byla indikována v 57,1 % případů osob s dospělými oběťmi, zatímco u osob s dětskými oběťmi byla indikována pouze v 32,4 % případů. A dále hraniční poruchy osobnosti, která se vyskytovala u pachatelů s dospělými oběťmi u 35,1 % případů, zatímco u pachatelů, jejichž oběti byly děti, se tato porucha objevovala pouze u 2,7 % případů (Arbans 2022, s. 50).

Pachatelé sexuálních trestných činů jsou v porovnání s pachateli ostatních trestných činů obecně více útoční, introvertní, více zatrpklí a naopak méně nepřímo nepřátelští (Valliant a Bergeron 1997, s. 487). Valliant a Bergeron (1997, s. 487) toto zjištění interpretují tak, že pachatelé sexuálních trestných činů by mohli tvořit podskupinu pachatelů, kteří jsou rozhořčení a izolovaní jednotlivci s internalizovanými útočnými tendencemi.

Řada autorů také zkoumala rozdíly mezi skupinami sexuálních delikventů, tj. mezi pachateli znásilnění a pachateli pohlavního zneužití (Carvalho a Nobre 2019; Rice a Harris 1994; Bard et al. 1987; Craissati a Beech 2004; Gannon a Ward 2008). Carvalho a Nobre (2019) provedli komparaci self-reportovaných sexuálních násilníků, kteří nebyli odsouzeni, odsouzených osob za trestný čin znásilnění a za trestný čin pohlavní zneužití, a to z hlediska pětifaktorového modelu. Carvalho a Nobre (2019, s. 807-808) uvádí, že obě skupiny odsouzených vykazují vyšší skóre neuroticismu,

než je průměr (a i než skupina neodsouzených). Vyšší skóre neuroticismu je spojováno s náladovostí, úzkostí, strachem, hněvem, frustrací, závistí, či nudou. Autoři v této souvislosti uvádí, že tato vlastnost byla již dříve spojována s pachateli sexuálních trestných činů (Carvalho a Nobre 2019, s. 808) Zároveň je neuroticismus dáván do souvislosti se způsobem provedení útoku trestného činu, tato skutečnost by tak mohla vysvětlovat rozdíl mezi skórem neuroticismu mezi odsouzenými a neodsouzenými. Naopak u neodsouzených pachatelů byla zjištěna významně nižší míra svědomitosti než u zbývajících 2 skupin. Tuto hodnotu potvrzují i další výzkumy (Voller a Long 2010, s. 477). Nižší skóre svědomitosti je spojováno s nedostatkem sebekázně a kontroly, neodpovědností a rovněž i vyšší impulsivitou a neschopností odložit potěšení (Buss a Shackelford 1997, s. 216).

Odsouzení pachatelé znásilnění a neodsouzení pachatelé také vykazovali výrazně více nepřátelství než pachatelé pohlavní zneužití. Carvalho a Nobre (2019, s. 809) tak tvrdí, že agresivita a impulzivita významně charakterizují obě tyto skupiny. Tyto 2 skupiny jsou si také velmi podobné ve vztahu emoční přizpůsobení se situaci (viz tabulka č. 3).

Výzkum dále ukázal, že odsouzení pachatelé trestného činu znásilnění vykazovali ve vyšší míře patologické rysy deprese, úzkosti, fobické úzkosti, psychoticismu a obsedantní/kompulze než pachatelé pohlavního zneužití (Carvalho a Nobre 2019, s. 808, 809). Obdobně i Craissati (2005, s. 406) tvrdí, že tento typ pachatelů vykazuje znaky nedostatečné intimity, deficitu v sexuální i všeobecné seberegulaci a v postojích podporujících trestný čin. Autorka dále také uvádí, že pachatelé znásilnění bývají mladší než pachatelé pohlavního zneužití.

U pachatelů pohlavního zneužití výzkum dále zaznamenal snížené skóre otevřenosti, což dle autorů naznačuje, že tito pachatelé jsou pravděpodobně více konformní (Carvalho a Nobre 2019, s. 809).

	Nonconvicted sex offenders	Convicted rapists	Convicted child sex molesters			
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	F(2, 74)	p	η ²
Neuroticism	20.68 _a (1.70)	27.04 _b (1.34)	27.58 _b (1.53)	4.602*	.013	.10
Extroversion	28.85 (1.32)	27.09 (1.04)	27.23 (1.19)	0.523	.595	.01
Openness	26.37 _a (1.11)	25.60 _a (0.87)	22.65 _b (0.99)	3.487*	.035	.08
Agreeableness	30.64 (1.14)	39.93 (0.90)	29.81 (1.03)	0.137	.872	.00
Conscientiousness	27.34 _a (1.83)	33.32 _b (1.18)	35.12 _b (1.38)	4.055*	.021	.10

Tabulka č. 2 - Pětifaktorový model

Zdroj: (Carvalho a Nobre 2019, s. 807)

	Nonconvicted sex offenders	Convicted rapists	Convicted child sex molesters	F(2, 74)	p	η^2
	M (SD)	M (SD)	M (SD)			
Somatization	13.18 (1.66)	15.05 (1.07)	12.39 (1.25)	1.835	.167	.05
Depression	13.57 _{a,b} (1.57)	14.65 _a (1.02)	11.46 _b (1.19)	2.703	.074	.07
Hostility	12.02 _a (1.15)	11.38 _a (0.74)	8.64 _b (0.87)	4.105*	.020	.10
Phobic anxiety	10.20 _{a,b} (1.28)	9.82 _a (0.83)	6.96 _b (0.96)	3.494*	.035	.09
Anxiety	11.50 _{a,b} (1.35)	14.57 _a (0.87)	10.70 _b (1.02)	5.982**	.004	.14
Psychoticism	11.46 _{a,b} (1.23)	11.58 _a (0.79)	8.35 _b (0.92)	4.650*	.013	.11
Obsessive-compulsive	13.22 _{a,b} (1.42)	15.93 _a (0.92)	12.02 _b (1.07)	5.334**	.007	.13
Paranoid ideation	12.72 (1.43)	13.13 (0.92)	11.21 (1.07)	1.186	.311	.03
Interpersonal sensitivity	8.88 (1.06)	8.89 (0.68)	7.55 (0.80)	1.080	.345	.03

Tabulka č. 3 – Emoční přizpůsobení

Zdroj: (Carvalho a Nobre 2019, s. 808)

Rozdílnostmi mezi pachateli trestného činu znásilnění a trestného činu pohlavního zneužití se dále zabýval i obsáhlý výzkum od Bard et al. (1987, s. 216), dle kterého zde nejsou mezi těmito skupinami významné rozdíly, ačkoliv autoři uvádějí některé rozdíly, tyto nejsou však statisticky významné. Tento závěr (obzvláště ve vztahu ke zbytku vězeňské populace) zastávají i jiní autoři (Craissati a Beech 2004), jisté dílčí rozdílnosti uvádí například Rice a Harris (1997, s. 239), kteří zjistili větší pravděpodobnost antisociální poruchy u pachatelů znásilnění než u pachatelů trestného činu pohlavního zneužití. U pachatelů znásilnění lze také podle některých autorů (Rice a Harris 1997, s. 239; Bard et al. 1987, s. 215) s větší pravděpodobností očekávat, že již dříve spáchali nějaký trestný čin (ač ne sexuální povahy), jiné výzkumy však tuto tezi nepodporují (Craissati a Beech 2004, s. 385). Craissati a Beech (2004, s. 378) potvrzují, že podobnosti mezi těmito 2 skupinami jsou významnější než rozdílnosti, mezi ty patří zejména: pachatelé pohlavního zneužití byli častěji sexuálně zneužíváni, byli starší v době jejich prvního sexuálně intimního vztahu a také s nižší pravděpodobností měli v dospělosti partnerský vztah (1 rok nebo déle). Dále pachatelé znásilnění více užívali verbální nebo fyzické hrozby a nátlak, naopak méně častěji používali úplatky, rovněž u nich bylo pravděpodobnější, že v době spáchání trestného činu zneužili alkohol nebo drogy. K obdobným závěrům docházejí i Langstrom, Sjostedt a Grann (2004, s. 147), dle kterých vedle zneužívání návykových látek pachatelé znásilnění rovněž ve větší míře trpí poruchami osobnosti

a pocházejí v porovnání s pachateli pohlavního zneužití z nižších socioekonomických vrstev s horšími studijními výsledky (Gannon a Ward 2008, s. 338; Bard et al. 1987, s. 214). U pachatelů znásilnění je také vyšší pravděpodobnost, že budou mladší (Craissati 2005, s. 404), že měli intimní vztah a že jsou sociálně kompetentní, a naopak nižší pravděpodobnost, že mají pasivní rysy (Gannon a Ward 2008, s. 338). Tyto závěry potvrzuje i přehledová studie Blatníkové, Faridové a Zemana (2014, s. 127), kteří uvádí, že pachatelé sexuálního zneužívání bývají více sociálně neobratní a více neprůbojní, resp. méně asertivní, zatímco pachatelé znásilnění častěji vykazují závažnější antisociální chování v anamnéze a vyšší míru obecné a násilné kriminální recidivy. Craissati a Beech (2004, s. 378) dále uvádí i rozdílnost v úrovních popírání spáchání daného skutku, pachatelé znásilnění častěji zcela popírají spáchání daného jednání než pachatelé pohlavního zneužití. Autoři zdůrazňují, že pachatelé znásilnění jsou méně ochotni účastnit se léčby či terapie než pachatelé pohlavního zneužití.

Možným přístupem ke studiu osobnosti pachatele je i využití tzv. teorie citové vazby („attachment style“), jenž je založená na tezi, že prvotní vztah mezi matkou a dítětem utváří schopnost emoční adaptace a způsob sociálního chování. Způsob, jakým jsou formovány, pak ovlivňuje interpersonální interakce jedince v budoucnu. Z hlediska této teorie jsou sexuální násilníci „odmítavě nejistí“ ve svých romantických vztazích. Tento typ vazby u osob se často projevuje v nepřátelském až agresivním postoji k partnerovi, což může následně vést k odcizení a ztrátě partnera. Takto opakující se vývoj může u sexuálních násilníků „potvrzovat pravdu jejich dysfunkčního přesvědčení“ (Ward, Hudson a Marshall 1996, s. 23). Ve vztahu k pachatelům znásilnění Ward, Hudson a Marshall (1996, s. 23-24) uvádějí, že jejich citová vazba je většinou „dismissive“⁴ (odmítavá) zatímco pachatelé pohlavního zneužití mají spíše tzv. „fearful“⁵ (ustrášenou) případně „preoccupied“⁶ (roztržitou) citovou vazbu. Pachatelé, kteří se snaží

⁴ Vyznačují se potlačováním svých emocí, mívají potíže spoléhat se na druhé nebo jim důvěřovat a mohou se vyhýbat intimitě nebo blízkosti ve svých vztazích. Typicky se rozvine u osoby, která byla v dětství zanedbávaná

⁵ Vyznačují se silnou touhou po intimitě společně s obavami, že budou zraněni nebo odmítnuti. Mohou mít problémy s důvěrou v ostatní a zažívat zvýšený pocit strachu nebo úzkosti. Často se u nich projevuje tendence odstrkovat ostatní a zároveň toužit po blízkosti, potíže s emoční regulací a potíže s vyjadřováním vlastních potřeb a emocí. Typicky se rozvine u osoby, která zažila traumatické dětství

⁶ Vyznačuje se nedostatkem důvěry k druhým, negativním vztahem k sobě samému, potřebou intimity, snahou potěšit ostatní, strach z opuštění. Typické je, že ve vztazích neustále pochybuje, jestli ho partner neopustí. Typicky se rozvine u osoby, která byla v dětství zanedbávaná.

vybudovat si "vztah" se svou obětí, mají větší pravděpodobnost mít roztržitou citovou vazbu než odmítavou či vystrašenou.

Ve vztahu k rozdílům mezi pachateli znásilnění podle způsobu, jakým ke znásilnění došlo, uvádí Koss et al. (1985, s. 989), že muži, kteří k znásilnění jim známé ženy využili hrozby či fyzickou sílu se lišili od sexuálně neagresivních mužů v obecné míře agresivity jejich osobnosti, první skupina dále „pravděpodobněji připisovala mezilidským vztahům nepřátelské vlastnosti, přijímala stereotypy o sexuálních rolích, věřila mýtům o znásilnění, cítila, že prevence znásilnění je odpovědností ženy, a považovala za normální prolínání agrese a sexuality“. Autoři dále tvrdí, že důležitým prvkem osob, jež se uchýlí ke znásilnění je jejich systém hodnotového přesvědčení. Muži, jenž self-reportovali vysokou „ochotu“ znásilnit, za předpokladu, že by nebyli odhaleni, vykazovali pozitivnější až podporující vztah ke znásilnění než ti, kteří udávali nižší ochotu znásilnit (Koss et al. 1985, s. 990).

Pachatelé znásilnění můžeme dělit dle typologie Grotha (1979 citované podle Blatníková, Faridová a Zeman 2014, s. 126) založené na motivaci pachatele na tzv. mocenské, rozhněvané a sadistické. První typ je motivován mocí a kontrolou, touží po ovládnutí a podmanění své oběti. Pachatel nepoužívá větší sílu, než je nutné k překonání odporu oběti a často si vybírá zranitelné a snadno dostupné oběti. K dosažení svého cíle mohou být využity slovní výhrůžky a zastrašování zbraněmi. Znásilnění je používáno k potvrzení moci a síly pachatele. Tito násilníci často popírají, že by jejich sexuální styk byl násilný nebo vynucený, a namísto toho potřebují věřit, že oběť souhlasila a užila si to (Blatníková, Faridová a Zeman 2014, s. 127). Rozhněvaný typ je motivován vztekem a touhou po pomstě, proto je typická i mimořádná brutálnost činu. Pachatel používá mnohem více síly a násilí, než je nutné pro dosažení sexuálního styku s obětí, samotný sex také není typicky hlavním cílem daného jednání, tím je oběti ublížit. (Blatníková, Faridová a Zeman 2014, s. 127). Sadistický/antisociální typ je charakterizován potřebou násilí k sexuálnímu vzrušení. Tito pachatelé mají typicky za sebou násilnickou kriminální kariéru a mají problémy s užíváním návykových látek, pod jejichž vlivem bývají i při samotném spáchání trestného jednání. Antisociální typ vykazuje nejsilnější prvky antisociální poruchy z této typologie. (Blatníková, Faridová a Zeman 2014, s. 127).

V oblasti pohlavního zneužívání se setkáváme s minimálně 2 kategoriemi pachatelů, a to pachateli trpícími jednou z forem parafilie (jsou na prepubertální děti fixováni) a tzv. nepravé parafiliky,

neboli pachatele, kteří děti využívají jako pouhý náhradní objekt namísto dospělého. Toto rozdělení umožňuje lépe charakterizovat tyto kategorie, neboť se významně odlišují.

Knight, Carter a Prentky (1989) vytvořili poměrně detailní a prakticky dobře využitelnou typologii pachatelů pohlavního zneužití, která na základě míry fixace na dítěti, sociální kompetenci, míry kontaktu s dítětem, motivaci a míry násilí umožňuje pachatele rozdělit do 6 typů, a to (Knight, Carter a Prentky 1989, s. 17-20):

- interpersonální typ, který je charakterizován zájmem o skutečný vztah s dítětem, pocítuje vztah jako vzájemně prospěšný a uspokojivý, naopak není charakterizován souloží, pachatel tíhne k mazlení nebo orálnímu sexu na dítěti.
- Narcisistický typ je oproti předchozímu typu zaměřen primárně na dosažení vlastního sexuálního uspokojení, dítě užívá jen jako sexuální nástroj a nezaměřuje se na potřeby a prospěch dítěte.
- Exploitační a nesadistický typ je pachatel, který využívá sílu k dosažení poddajnosti dítěte (násilí). Násilí nebo strach však není motivací pachatele, tj. nezpůsobuje sexuální vzrušení.
- Ztlumený sadistický typ je charakterizován tím, že během útoku buď užívá různé objekty, kterými provádí sexuální styk, úmyslně cílí na vystrašení dítěte, spoutává dítě (bondage), močí na dítě či užívá jiných zvláštních praktik, nebo je sexuální styk prováděn análně.
- Nesadistický agresivní typ pachatele se vyznačuje agresí nebo náhodným zraněním oběti. Agrese je motivována buď pomstou vůči oběti, nebo vztekem na jiné osoby či ne sebe. Násilí není pro pachatele vzrušující. V případě náhodného zranění je zranění způsobeno neschopností pachatele, nebo se oběť zranila sama při souboji s pachatelem.
- Sadistický typ označuje pachatele, jenž je sexuálně vzrušen tím, že působí oběti bolest či strach. Vyskytují se zde ritualizované či jiné bizarní sexuální praktiky. K násilí dochází před nebo během pohlavního styku a je zaměřeno i na samotné genitálie, poprsí a anální otvor.

Tato typologie může být rozšířena ještě o tzv. příležitostného pachatele, tedy pachatele, který pouze využívá příležitosti. Vyznačuje se nízkým společenským vědomím a vysokou impulzivitou (Dianiška 2011, cit. podle Gřivna, Scheinost a Zoubková et. al. 2014, s. 252).

Blatníková (2009, s.34) ve své studii zaměřené na pohlavní zneužívání uvádí, že pachatelé tohoto trestného činu mají obvykle nějakou z forem osobnostních poruch a trpí nízkým sebevědomím, introverzí a psychosexuální nezralostí.

Limitace výzkumu pachatelů sexuálních trestných činů

I v této souvislosti je třeba zmínit, že pachatelé sexuálních deliktů jsou zpravidla pojímáni jako heterogenní skupina a výše uvedenému je třeba rozumět jako popisu skupiny a nikoliv jednotlivců. Výzkumy v této oblasti vedle limitací uvedených v podkapitole 1.4.2 naráží i na celou řadu dalších metodologických problémů, a to zejména velmi malé (až téměř nedostatečně) vzorky (často o velikosti 50-80 jedinců v každé skupině), což snižuje validitu výzkumu a jeho statistických dat, které mohou být vzhledem k malému vzorku zkresleny jedinci vykazujícími extrémní hodnoty. Vzorky také často pracují s odsouzenými, kteří nejsou nutně recidivisté. Implikace, že pachatel, jenž epizodicky spáchal trestný čin, má nějaké osobnostní rozdíly či že jeho osobnost je obdobná s osobností predátora či jiného recidivisty, se může jevit jako nelogická a zkreslovat výsledky výzkumu. Rovněž snížená ochota neodsouzených pachatelů provádět self-reporting vede výzkumníky k provádění těchto výzkumů téměř výlučně na věznicích ve věznicích. Jak je uvedeno již výše v podkapitole 1.4.2. pobyt ve věznicích (zejména dlouhodobější) má zásadní vliv na osobnost osob ve výkonu trestu.

1.5. Alternativní využití poznatků o osobnosti v trestním právu

Psychologické či kriminologické poznatky o osobnosti by mohla najít různá moderní uplatnění. Oblast spravedlnosti však nemá příliš velkou tendenci poznatky z psychologie přejímat, důvody mohou být mladost oboru psychologie nebo třeba i nízká ochota zkoušet nové způsoby, jak bránit pachatelům v trestné činnosti (Benes, Astbury a Soukup 2014, s. 23). Často se tak raději aplikuje přístup „nic nefunguje“. Tato kapitola má za cíl (částečně i z pohledu de lege ferenda) představit některé z možností aplikace vědeckých poznatků o osobnosti, které by mohly přispět k lepšímu a efektivnějšímu fungování vyšetřování pachatelů trestných činů a resocializace odsouzených.

1.5.1. Program zacházení

Míra recidivy v ČR je dle údajů udávaných vězeňskou službou (2015) 63-67 %. Tento údaj naznačuje, že programy zacházení nejsou v ČR příliš účinné.

Program zacházení je individualizovaný nástroj, který má dle § 40 odst. 2 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o výkonu trestu odnětí svobody“) za cíl pomoci k dosažení účelu trestu (především ochrana společnosti před pachateli trestných činů, zamezení jim v tom, aby znovu spáchali trestný čin, včetně určitého výchovné působení na pachatele trestných činů, aby se trestné činnosti již nedopouštěli (Draštík et al. 2015, s. 2656)). Tohoto cíle má být dosaženo na základě komplexního působení ze strany personálu věznice a probační a mediační služby, který minimalizuje negativní vliv věznice a současně napomáhá, aby byl odsouzený připraven na řádný a soběstačný život v souladu se zákonem po propuštění z výkonu trestu (Kalvodová 2012, s. 132).

Základní právní úprava tohoto právního nástroje je obsažena v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody, prováděcí vyhlášce č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody a vnitřním řádu konkrétní věznice (dále jen „vyhláška č. 345/1999 Sb.“). Úkoly vězeňské služby v této souvislosti pak upravuje zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a Justiční strážní České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Z ustanovení § 41 odst. 1 zákona o výkonu trestu odnětí svobody vyplývá, že program zacházení je vypracováván na základě tzv. komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti.

V současné praxi se touto komplexní zprávou rozumí tzv. souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených (zkráceně SARPO), která je vypracovávána vězeňskou službou ve spolupráci s mediační a probační službou. Jedná se o prediktivní nástroj na hodnocení rizik a kriminogenních potřeb odsouzených. Z charakteristik a kriminogenních rizik posuzovaných v rámci SARPO vyplývá, že poruchy osobnosti nejsou samostatně zjišťovány, zjišťováno je pouze, zdali byla porucha osobnosti v minulosti diagnostikována (zjištěno v 17 %), obdobně není prováděn test zjišťující osobnostní rysy odsouzených (Drahý, Hůrka a Petras, 2018, s. 111).

Na základě zprávy SARPO je vypracován individuální program zacházení. Při vytváření programu zacházení se rovněž přihlíží podle § 70 zákona o výkonu trestu odnětí svobody k závěrům odborného lékařského posouzení, avšak jen v případě, že se jedná o osobu zařazenou do tzv. speciálního oddílu pro osoby s poruchami duševními a s poruchami chování. Věznice může zřídit tento oddíl dle 7 odst. 2 ve spojení s § 70 zákona o výkonu trestu odnětí svobody. Do těchto oddílů

jsou však zařazeni pouze 1) osoby, u kterých byla porucha již dříve diagnostikována, 2) ti, kteří o to sami zažádají.

Program zacházení dle § 36 vyhlášky č. 345/1999 Sb. obsahuje následující: pracovní aktivity, vzdělávací aktivity, speciální výchovné aktivity, zájmové aktivity a oblast utváření vnějších vztahů. V této souvislosti se tak hodí poznamenat, že ačkoliv je program zacházení individualizovaný, značná část se odvíjí od aktivit, které daná věznice nabízí. Tato skutečnost je vyjádřena i v samotném zařazení odsouzeného do konkrétní věznice dle § 9 odst. 3 zákona o výkonu trestu odnětí svobody ve spojení s § 7 odst. 1 vyhlášky č. 345/1999 Sb., které se řídí mimo jiné právě druhem programů zacházení s odsouzenými realizovaných v jednotlivých věznicích. Nabídka aktivit je uvedena ve vnitřním řádu dané věznice.

Například ve věznici Nové Sedlo pro pachatele sexuálních trestných činů existuje standardizovaný program GREPP, který penitenciárně působí na pachatele sexuálního zneužívání a násilí na dětech (Vězeňská služba 2016). Program aplikuje metody tzv. „Horké židle“, koncepce psaní „Dopisu oběti“, či denní zápisy do „Deníku“. Tyto metody mají za cíl napomoci odsouzenému uvědomění si škodlivosti svého jednání. Tyto metody jsou však absolutně neúčinné ve vztahu k odsouzeným, kteří trpí narcistickou nebo antisociální poruchou, jak je uváděno v kapitole 1.2.1 obě tyto poruchy se vyznačují absencí empatie a respektu k právům druhých. Jak uvádí i Boukalová (2008, s. 45) v případě osob s antisociální nebo narcistickou poruchou nemá smysl užívat techniky běžně užívané při penitenciárním působení, tj. techniky mířící na vytváření či pochopení soucitu s ostatními. Výzkum ukazuje, že vyšší účinnost má pragmatické vysvětlování vlastního prospěchu při dodržování sociálních a právních norem. Obdobně rozdílné zaměření programů podle osobnostních rysů odsouzených by mohlo vykazovat vyšší efektivitu.

Tato skutečnost se jeví zvláště významná, vezme-li v potaz závěry výzkumu psychiatrické kliniky 1. lékařské fakulty UK, které ve výzkumu zkoumající mj. prevalenci antisociální poruchy mezi vězni zjistila, že antisociální porucha byla mezi prvovězni zastoupena ve 40 % případů a u recidivistů v 78 % případů, tedy 63 % dohromady pro obě skupiny (Žukov, Fisher a Ptáček 2009, s. 252). Tyto výsledky však nejsou ojedinělé, Marešová (2022, s. 23) rovněž uvádí, že mezi vězni je výskyt této poruchy zhruba 75 %. Vyšší prevalenci osobnostních poruch u odsouzených výzkumy dlouhodobě potvrzují (Valliant a Bergeron 1997, s. 487). Tyto výsledky tak dokládají, že osobnostní poruchy nejsou minoritní záležitostí, která nevyžaduje další pozornost.

Z pohledu de lege ferenda by tak naplnění účelu trestu významně přispělo, kdyby přítomnost osobnostních poruch byla zjišťována aktivně u všech odsouzených. V současné době je porucha

osobnosti brána v potaz, pouze pokud byla odsouzenému dříve diagnostikována, jak však ukazují výzkumy poruchami osobnosti trpí podstatná část osazenstva věznic, zatímco do speciálních oddílů pro osoby s duševní poruchou jsou umísťováni odsouzení v řádu jednotek, maximálně desítek. Takováto změna by však přirozeně vyžadovala podstatné navýšení finančních prostředků určených pro věznice, z dlouhodobé perspektivy by však mohla mít zásadní prevenční účinek.

1.5.2. Přístup při vyšetřování ve vztahu k obviněnému či svědkovi

Vyšetřováním se dle § 161 odst. 1 TŘ rozumí „úsek trestního stíhání před podáním obžaloby, návrhu na schválení dohody o vině a trestu, postoupením věci jinému orgánu nebo zastavením trestního stíhání, včetně schválení narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby, návrhu na schválení dohody o vině a trestu.“

Cílem vyšetřování je tak v souladu s § 164 odst. 1 TŘ vyhledat důkazy k objasnění všech skutečností důležitých pro posouzení případu, včetně osoby pachatele a následku trestného činu. Za tímto cílem mohou dle § 164 odst. 1 TŘ provádět i výslechy svědků, a to v případě, že se jedná o:

- „neodkladný nebo neopakovatelný úkon
- výslech osoby mladší osmnácti let,
- výslech osoby, o jejíž schopnosti správně a úplně vnímat, zapamatovat si nebo reprodukovat jsou s ohledem na její psychický stav pochybnosti, anebo
- nasvědčují-li zjištěné skutečnosti tomu, že na svědka by mohl být pro jeho výpověď vyvíjen nátlak,
- poškozeného a další svědky, jestliže hrozí z jiného důvodu, že bude ovlivněna jejich výpověď nebo schopnost zapamatovat si rozhodné skutečnosti nebo schopnost tyto skutečnosti reprodukovat, zejména je-li pro složitost věci odůvodněn předpoklad delšího trvání vyšetřování."

Tato omezení se vztahují na výslech svědka. Naopak obviněný musí být vyslechnut vždy, a to zpravidla na počátku vyšetřování, aby mu bylo umožněno vyjádřit se k podstatě obvinění uplatnit svou obhajobu. Ta je v průběhu vyšetřování pečlivě přezkoumána (Draštík a Fenyk et al. 2017, s.1251).

V průběhu vyšetřování se tak může vyšetřovatel dostat do styku s různými osobami, které s ním nemusí chtít aktivně spolupracovat, je tak vhodné, aby vyšetřovací orgán byl schopen uzpůsobit svou vyslychací taktiku osobnosti takovéto osoby. Takovýto přístup předchází uzavření se dané

osoby do sebe (aktivaci ochranných mechanismů), a tedy neposkytnutí potenciálně důležitých informací, a také například může zabránit i nechtěnému vynucenému přiznání vysoce vystresované osoby.

Netík, Netíková a Hájek (1997, s.8) i Veteška a Fischer (2020, s. 61) uvádí klasifikaci osobnosti pachatele na:

- Socializovaný typ – vykazuje nejmenší míru asociálního chování. Trestná činnost mohla být pouhým epizodickým chováním. Osobnost pachatele nevykazuje známky poruch.
- Neurotický typ – kriminální chování je důsledkem intrapsychického konfliktu, o němž si pachatel většinou není vědom. Charakteristická je úzkost a přítomnost obraných mechanismů vůči ní. Osobnost pachatele nevykazuje významné známky poruch.
- Nesocializovaný typ – došlo k defektní socializaci. Osoby trpí antisociální poruchou osobnosti. Osobnosti regulační systém, jenž řídí chování subjektu, není správně vyvinut, chybí útlumové mechanismy, které by zabránili sociálně nežádoucímu jednání
- Mentálně insuficientní typ – osoby se sníženou inteligentní
- Deviantně socializovaný typ – osoba se socializovala ve vztahu k deviantní subkultuře, nikoliv ve vztahu ke společnosti.
- Typ s masivní psychickou poruchou – osoba trpící závažnou mentální poruchou, které vede k nepřičetnosti pachatele.

Na základě výzkumů lze od těchto typů očekávat specifické postoje a chování:

Defektně socializovaný typ může podle Netíka, Netíková a Hájka (1997, s. 8) mít tendenci k rozsáhlému lhaní a agresivitě. Typicky má rovněž nedostatečně rozvinutou emocionalitu. Laskavost či vlídnost ze strany vyšetřovatele tak může dle autorů být vnímána spíše jako slabost, kterou se tento typ může tendenci zneužít k vlastnímu prospěchu. Je-li tento typ navíc inteligentní, může se mu úspěšně dařit mařit vyšetřování. Dále je doporučováno policejnímu a vyšetřovacímu orgánu pevnost, maximální důslednost a opakované ověřování všech informací zjištěných od tohoto typu. Informace lze od něj získat také využitím skutečnosti, že tyto osoby vnímají vztah s druhými jako souboj.

Naopak neurotický typ dle Netíka, Netíková a Hájka (1997, s. 9) by příliš silný, nevlídný postup vyšetřovatele mohl vést až ke zkratkovitým reakcím jako je například pokus o sebevraždu. Obecně tento typ má tendenci při zvýšeném tlaku ke zvýraznění svých neurotických symptomatik, což

vede i k somatoformním poruchám či snížené kvalitě výpovědi. Autoři doporučují rázný, jasný přístup, který je veden v pozitivní atmosféře.

Trestná činnost páchaná mentálně nedostatečným typem spadá většinou do kategorie násilných trestných činů a není důkladně promyšlena. Rafinovanost trestné činnosti neodpovídá tomuto typu a vyšetřovatelé by se v takovém případě měli zaměřit na prozkoumání možnosti jiného pachatele či spolupachatele (účastníka). Při spolupachatelství osoby tohoto typu jsou pouhými vykonavateli. Netík, Netíková a Hájek (1997, s. 9) doporučují při práci vyšetřovatele s těmito osobami citlivý přístup, jinak může nastat, že pachatel odmítne vypovídat. Výpověď bývá popisná s méně detaily a méně vysvětlující.

Typ s masivní psychickou poruchou má většinou k trestné činnosti těžko pochopitelný, zvláštní motiv. Autoři tak doporučují příbrání znalce. Tyto osoby většinou zažívají vzrušení zvláště agresivním až brutálním jednáním. Typické jsou tak násilné trestné činy směřovány proti emočně blízkým osobám.

Socializovaný typ je většinou za běžných podmínek ochoten ke spolupráci. Autoři uvádí, že velmi tvrdý, potlačující či brutální přístup vyšetřovatele k nepsychopatickým osobám bez defektu inteligence může vést ke snaze obviněného vyhovět, a tedy i k přiznání i k absurdním činům (Netík, Netíková a Hájek 1997, s. 10).

V závislosti na osobnostnímu typu dochází v odlišné míře ke zvýraznění ochranných mechanismů (forma racionalizace, vizte Nakonečný 2021, s. 23), které mají následně vliv na i výpověď podanou těmito osobami. Při výpovědi mohou mít osoby tendenci racionalizovat svoji trestnou činnost falešnými motivy, izolovat své prožívané emoce od popisu jednání a popisovat věci čistě věcně nebo vytěšňovat z paměti některé traumatické skutečnosti. Na nedokonalé vytěsnění může pachatel vyšetřovatele upozornit například přerázkami se. Tyto a jiné psychologické poznatky a typologie mohou významně přispět k efektivitě a rychlosti vyšetřování.

2. Analýza vybraných sexuálních trestných činů v ČR mezi lety 2018-2022

Níže uvedená kapitola poskytuje poznatky o trestném činu znásilnění ve smyslu § 185 TZ a pohlavním zneužití ve smyslu § 187 TZ a jejich pachatelích, které vyplývají z policejních statistik kriminality mezi lety 2018-2022. Kriminologie popisuje kriminalitu pojmy: rozsah, intenzita, struktura a dynamika. Rozsah kriminality popisuje počet spáchaných trestných činů (a činů jinak trestných) na určitém území za určité období. Rozsah vztáhnutý ke srovnatelnému počtu možných výskytů se nazývá intenzita kriminality. Intenzita bývá vyjadřována v indexech vztahujících se

k 10 000 či 100 000 obyvatel v dané lokalitě. Struktura kriminality popisuje kriminalitu z hlediska geografického rozložení, podle druhu TČ, či typu pachatele (např. věk, pohlaví, cizinec, recidivista). Dynamika označuje vývoj kriminality v určitém časovém intervalu (tedy vývoj ve vztahu k rozsahu, intenzitě a struktuře).

Hlavním pramenem níže uváděné analýzy byly policejní statistika kriminality. Ty evidují data o registrovaných skutcích, jejich objasňenosti a o pachatelích. V této souvislosti se hodí poznamenat, že oficiální statistiky však nikdy neodráží tzv. skutečnou kriminalitu (tj. souhrn všech jednání, které naplnily znaky trestného činu), ale pouze tzv. registrovanou kriminalitu, tj. část skutečné kriminality, která byla odhalena. Zbývající část skutečné kriminality se nazývá latentní kriminalita. Existence latentní kriminality tak značně limituje naše poznatky o kriminalitě a jejích pachatelích (Grivna, Scheinost a Zoubková 2014, s. 32).

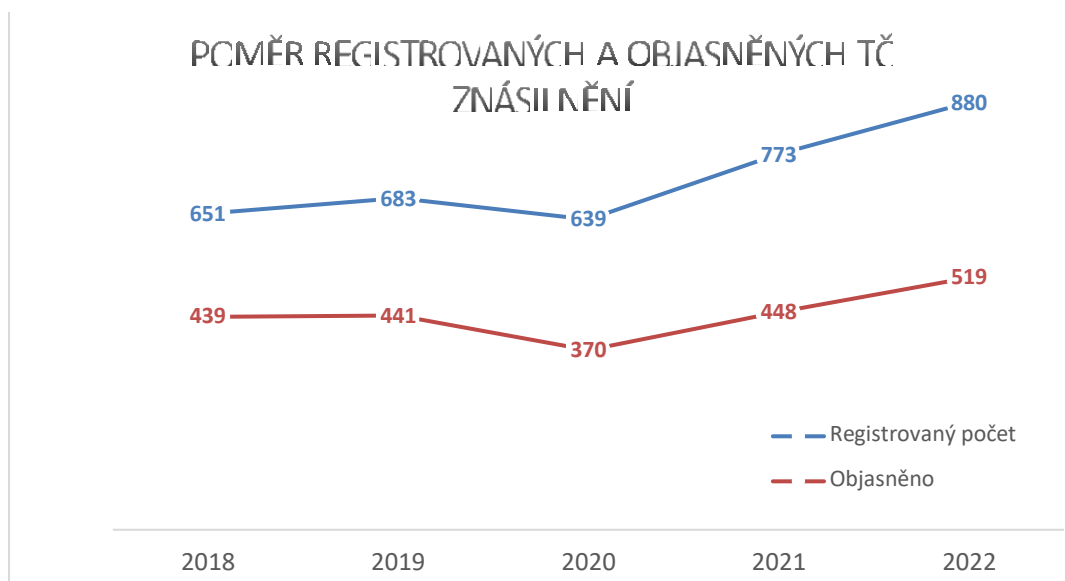
2.1. Trestný čin znásilnění

Registrovaný rozsah trestného činu znásilnění dosahuje v průměru za dané období počtu 725 činů a vykazuje značně vzestupnou tendenci, meziročně tak došlo v roce 2021 k 20% nárůstu a v roce 2022 dalšímu téměř 14% nárůstu zahájených trestních řízení v této oblasti. Tato skutečnost však nemusí nutně znamenat, že dochází k více znásilnění, ale může odrážet i vyšší motivaci obětí skutky hlásit. Výše objasňenosti dosahuje v tomto období v průměru 61 %. Obecně se však předpokládá, že znásilnění patří mezi trestné činy s velice významným podílem latentní kriminality (Šimáčková, Havelková a Špondrová 2020, s. 269).

Ve vztahu k dynamice registrované kriminality je při pohledu na měsíční údaje o kriminalitě poměrně zajímavé, že vývoj je velice kolísavý, avšak s opakujícími se vrcholy v určitých měsících, viz graf 3. Na základě těchto dat lze určit, že k vyšší registraci dochází v prvních měsících nového roku a následně rovněž v letních měsících. Jednou z možných interpretací může být, že v zimních měsících mají lidé tendenci trávit více času doma a v uzavřených prostorách, což může vést k většímu riziku vzniku konfliktů a násilí v rodinném prostředí. K tomu může přispět také fakt, že v období kolem Vánoc se zvyšuje stres a napětí a lidé mají tendenci pít více alkoholu, což může vést k agresivnímu chování. Toto vysvětlení je navíc podpořeno i skutečností, že víme, že ve většině případů je obětí znásilnění osoba pachateli dobře známá (Šimáčková, Havelková a Špondrová 2020, s.271), znásilnění mající charakter přepadení jsou spíše výjimky. Průběžné zvyšování již během letních měsíců může být důsledkem více sociálních akcí jako jsou festivaly, kde jsou lidé více zapojeni do sociálních aktivit, se kterými se pojí i konzumace návykových látek, které mohou pro pachatele vést k vytvoření lepší příležitosti ke spáchání daného trestného činu.

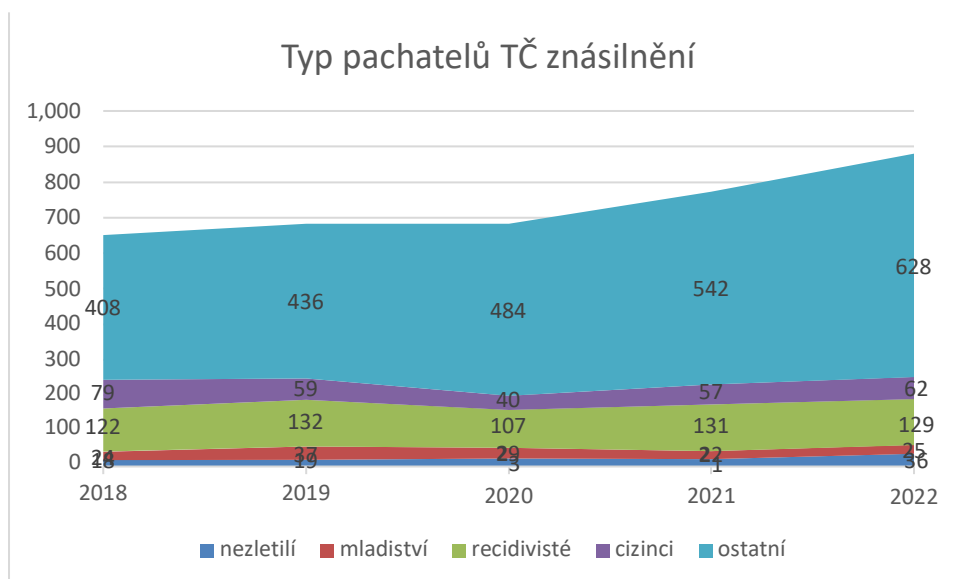
Nicméně je třeba připomenout, že oběti znásilnění většinou potřebují určitý čas, aby se samy s danou skutečností vyrovnaly, než spáchání daného činu nahlásí, toto období se liší u individuálních obětí, ale může trvat měsíce i roky. Úroveň citového traumatu oběti může souviset jak s citovou vazbou na pachatele, tak s případnou mírou násilí a brutality daného činu. Registrace daných trestných činů vyplývající z udávaných statistik proto tedy nemusí odpovídat době, kdy byl čin spáchán, naopak může docházet k výraznému časovému prodlení.

Z policejních statistik dále vyplývá, že v naprosté většině je pachatelem zletilá osoba, jež zároveň není recidivistou a je občanem ČR. Mladiství pachatelé se vyskytují pouze v 5,48 % případů, osoby mladší 15 let pak ve 4,68 % případů. Poměrně překvapivým jevem je dále, že mezi pachateli se vyskytovali recidivisté pouze v 24,86 % případů, což s ohledem na celkovou míru recidivy v ČR je výrazně nižší hodnota, než bychom mohli předpokládat (viz. graf č. 2). Relativně významným typem pachatelů byli rovněž cizinci (11,9 % případů). V průměru za dané období dále necelých 7 % pachatelů spáchalo tento trestný čin pod vlivem návykové látky (viz. tabulka č. 4), v naprosté většině je touto látkou alkohol. Tento typ pachatelů ve statistice zaznamenává výrazně sestupný trend, způsobený jak rostoucím rozsahem tohoto trestného činu, ale i samotným nominálním snížením počtu pachatelů pod vlivem, v roce 2008 bylo zaznamenáno 17 % pachatelů, kteří spáchali tento čin pod vlivem, zatímco v roce 2022 to bylo jen zhruba 6 %. Z údajů uváděných v aplikaci Jak trestáme (2020) vyplývá, že průměrný věk odsouzeného je 33 let, nepotvrzuje se tak výše uvedené v kapitole 1.4.3, že věk pachatelů TČ znásilnění je nižší než pachatelů pohlavního zneužití, který je v ČR v průměru 22. Je však samozřejmě třeba připomenout, že odsouzení jsou jiná kategorie než pachatelé, o kterých se autoři výše zmiňují. Závěr o vyšším průměrném věku pachatelů znásilnění v ČR však potvrzují i např. Kuchta et al. (2005, s. 413), kteří uvádí 30-39 let, což je dle statistických ročenek kriminality Ministerstva spravedlnosti (2018, s.119; 2019, s. 119) nejčastější věková skupina pachatelů. Odsouzení jsou dále také v naprosté většině muži. Odsouzeno je následně v průměru 63 % obžalovaných (Ministerstva spravedlnosti 2018, s. 120; 2019, s. 120). Ve vztahu k uloženému trestu aplikace Jak trestáme (2020) uvádí, že v 50 % případů byl uložen podmíněný trest, v 11 % případů podmíněný trest s dohledem, v 37 % případů nepodmíněný trest a v 5 % případů vyhoštění. Podmíněný trest typicky nebyl uložen společně s dalším vedlejším trestem, což však vzhledem k podmínkám ukládání alternativních trestů není u TČ znásilnění překvapující. Trend ukládání podmíněných trestů za TČ znásilnění, sexuální nátlak a pohlavní zneužití je dlouhodobý trend, jak udává statistická ročenka Ministerstva spravedlnosti (2019, s. 602) v roce 1981 se za tyto trestné činy uložil nepodmíněný trest v 53,7 % případů a od té doby toto číslo postupně klesá k 25 % v roce 2019.

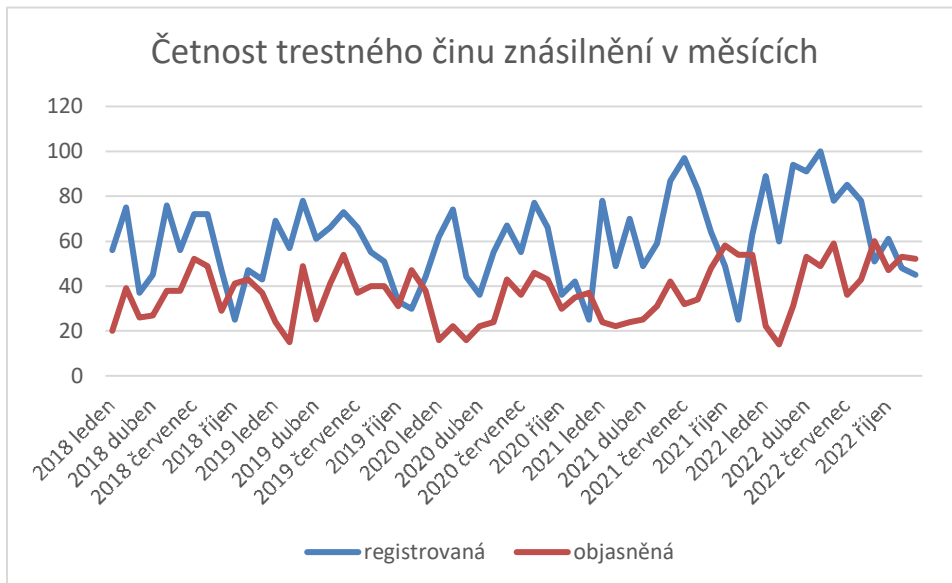
Graf 1 - Poměr registrovaných a objasněných TČ znásilnění mezi lety 2018-2022

Zdroj: zpracováno autorem na základě policejních statistik kriminality mezi lety 2018-2022

Graf 2 – Typ pachatelů TČ znásilnění mezi lety 2018-2022.

Zdroj: zpracováno autorem na základě policejních statistik kriminality mezi lety 2018-2022

Graf 3 – Četnost registrovaných TČ znásilnění v měsících v letech 2018-2022.

Zdroj: zpracováno autorem na základě policejních statistik kriminality mezi lety 2018-2022

Rok	Registrovaný počet	Pod vlivem	Poměr
2018	651	58	8,91 %
2019	683	38	5,56 %
2020	639	43	6,73 %
2021	773	58	7,50 %
2022	880	54	6,14 %

Tabulka 4 – Četnost registrovaných TČ spáchaných pod vlivem návykové látky v letech 2018-2022.

Zdroj: zpracováno autorem na základě policejních statistik kriminality mezi lety 2018-2022

2.2. Trestný čin pohlavního zneužití

Registrovaný rozsah trestného činu pohlavního zneužití dosahuje v průměru za dané období počtu 751 činů a vykazuje stagnující tendenci, výjimku tvoří rok 2022, kdy počet trestních řízení dosáhl 833 a došlo tak k meziročnímu navýšení o více než 16 %. Roční výše objasněnosti je v průměru za dané období 64 %.

Pachatele pohlavního zneužití lze dělit na parafiliky (tj. osoby trpící parafilii) a neparafiliky, kteří dítě užívají jako jakýsi náhradní objekt namísto dospělého jedince, který jim není dostupný.

Parafilní⁷ pachatel je naopak primárně sexuálně zaměřen na prepubertální jedince. Parafilii v tomto kontextu rozumíme specificky pedofilii (fascinace prepubertálním dětským chováním a dětským světem, má zájem o skutečný vztah s dítětem, o dospělé osobu nemá zájem), hebefilii (sexuálně přitahován pubertálními i dospělými ženami, nemá zájem o dětský svět, s dítětem zachází jako s dospělou ženou, prakticky ihned přechází ke snaze dosáhnout pohlavního styku) a efebofilii (obdobné jako hebefilie ale se zaměřením na chlapce). Blatníková (2009, s. 33) uvádí, že většina pachatelů pohlavního zneužití spadá mezi neparafiliky. Policejní statistika bohužel toto dělení neuvádí. Víme však, že pachatelem je až v 31 % případů osoba mladší 18 let (17 % mladiství a 14 % osoba mladší 15 let), lze předpokládat, že tyto osoby s vyšší pravděpodobností nebudou trpět parafilii, neboť jsou samy v obdobném věku jako oběť. Ve vztahu ke struktuře dále víme, že činů spáchaných recidivním pachatelem je v této oblasti v pětiletém průměru pouhých 7 % (tyto údaje jsou stanoveny v grafu č. 5). Jak ilustruje tabulka č. 7, pachatelé tento čin jen zcela výjimečně páchají pod vlivem návykové látky, výskyt je mnohonásobně nižší než v porovnání se znásilněním. Pachatelem je rovněž v naprosté většině případů muž. Policejní statistika vyděluje ze souhrnných dat skutkovou podstatu dle § 187 odst. 2, která úžeji definuje předmět útoku, kterým je pouze dítě mladší 15 let svěřené pod dozor pachatele, a vyznačuje se zneužitím závislosti poškozené osoby na pachateli, nebo zneužitím postavení pachatele a z něj vyplývajícího vlivu a důvěryhodnosti. Z dat uváděných v tabulce č. 6 vyplývá, že k naplnění znaků této skutkové podstaty dochází pouze ve 12 % případů, v těchto případech je pachatelem tedy zejména rodič, učitel, opatrovník (vůči osobě zbavené svéprávnosti), vychovatel dětského domova (vůči chovanci), ale třeba i vedoucí letního dětského tábora nebo chůva (Draštík et al. 2015, s. 1022). Pachatelem zbývajících skutkových podstat je buď cizí osoba bez právního vztahu k dítěti, či příbuzný, který o dítě nepečuje.

Z údajů uváděných v aplikaci Jak trestáme (2020) vyplývá, že průměrný věk odsouzeného je 22 let. Statistické ročenky Ministerstva spravedlnosti (2018, s. 123; 2019, s. 123) udávající počet obžalovaných a jejich věk uvádí, že věková skupina 15-17 let tvoří přes 42 % obžalovaných z pohlavního zneužití. Odsouzeno je následně v průměru 84 % obžalovaných (Ministerstva spravedlnosti 2018, s. 124; 2019, s. 124). Ve vztahu k uloženému trestu aplikace Jak trestáme

⁷ Dle Gřivna, Scheinost a Zoubková (2014, s. 256) jde o „sexuální impulzy, fantazie nebo praktiky, které jsou neobvyklé, deviantní nebo bizarní.“ Jedná se o duševní poruchu, která je sto značně ovlivnit jednání osob, jež ji trpí. Jak je ovšem zjevné i z kapitoly 1.2.2. tato skutečnost sama o sobě nevede k závěru o absenci trestní odpovědnosti.

(2020) uvádí, že v 80 % případů byl uložen podmíněný trest, v 5 % případů podmíněný trest s dohledem, v 10 % případů došlo k upuštění od potrestání a pouze v 4 % případů byl uložen nepodmíněný trest. Podmíněný trest nebyl v 99 % případů uložen společně s dalším vedlejším trestem. Jak je uvedeno už výše tento trend ukládání podmíněných trestů za TČ znásilnění, sexuální nátlak a pohlavní zneužívání je dlouhodobý, viz statistická ročenka Ministerstva spravedlnosti (2019, s. 602), dle které tento vzestupný trend lze spatřovat od roku 1981 až do současnosti.

Ve vztahu k dynamice četnosti registrované kriminality je při pohledu na měsíční data poměrně zajímavé, že dynamika se relativně shoduje s výše uváděnou dynamikou četnosti u trestného činu znásilnění, opět s opakujícími se vrcholy v měsících leden, únor, březen a červen, viz graf 6.

Rok	Registrace	Objasněnost	Poměr	Meziroční změna
2018	722	502	69,53 %	-
2019	760	510	67,11 %	+5,26 %
2020	720	435	60,42 %	-5,26 %
2021	718	470	65,46 %	-0,28 %
2022	833	493	59,18 %	+16,02 %

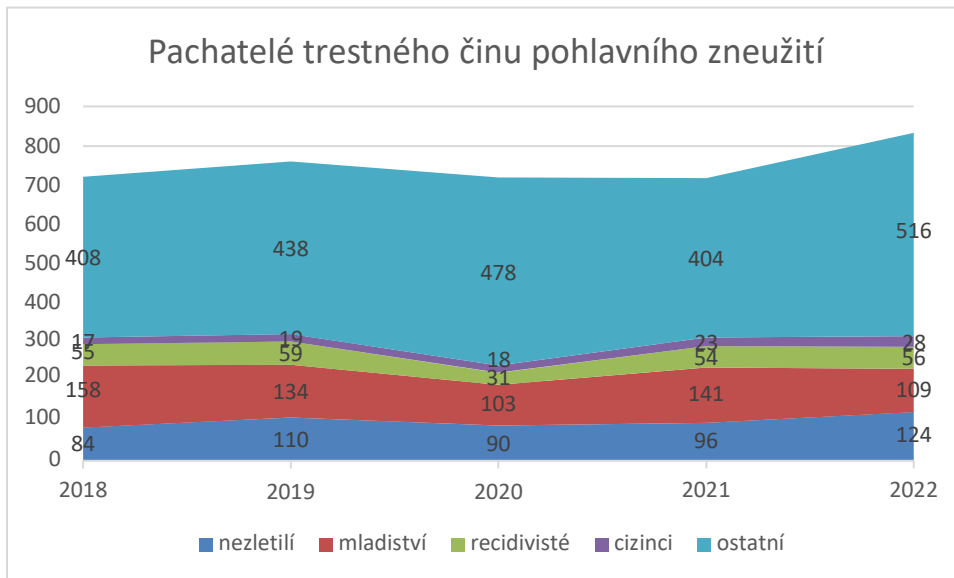
Tabulka 5– Poměr registrovaných a objasněných TČ znásilnění mezi lety 2018-2022.

Zdroj: zpracováno autorem na základě policejních statistik kriminality mezi lety 2018-2022

Rok	Registrovaný počet	odst. 1, 3,4	odst. 2	Poměr odst. 1,3,4 na registrované kriminalitě
2018	722	630	92	87,26 %
2019	760	672	88	88,42 %
2020	720	624	96	86,67 %
2021	718	623	95	86,77 %
2022	833	684	149	82,11 %

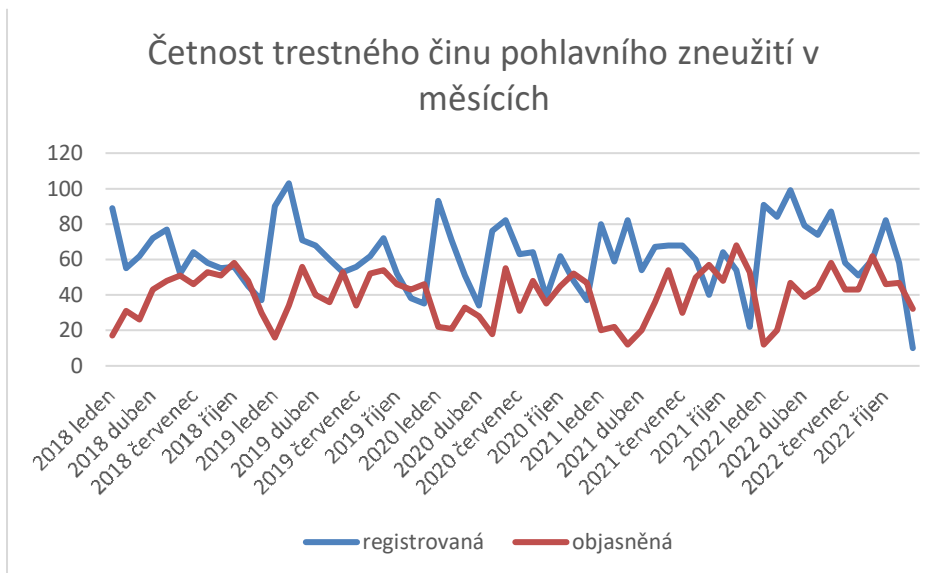
Tabulka 6– Poměr mezi skutkovými podstatami TČ pohlavního zneužití v letech 2018-2022.

Zdroj: zpracováno autorem na základě policejních statistik kriminality mezi lety 2018-2022

Graf 5– Typ pachatelů TČ pohlavního zneužití mezi lety 2018-2022.

Zdroj: zpracováno autorem na základě policejních statistik kriminality mezi lety 2018-2022

Graf 6 – Četnost registrovaných TČ pohlavního zneužití v měsících v letech 2018-2022.

Zdroj: zpracováno autorem na základě policejních statistik kriminality mezi lety 2018-2022

Rok	Registrovaný počet	Pod vlivem	Poměr
2018	722	8	1,11 %
2019	760	8	1,05 %
2020	720	10	1,39 %
2021	718	7	0,97 %
2022	833	7	0,84 %

Tabulka 7 – Četnost registrovaných TČ pohlavního zneužití spáchaných pod vlivem návykové látky v letech 2018-2022.

Zdroj: zpracováno autorem na základě policejních statistik kriminality mezi lety 2018-2022

3. Redefinici skutkové podstaty znásilnění? Stav de lege lata a úvahy de lege ferenda

Znásilnění je v České republice definováno v § 185 odst. 1 TZ následovně: „Kdo jiného násilím nebo pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku, nebo kdo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let.“ Dle některých spolků jako je Bez trestu, z.s., Amnesty International ČR, z.s. či Konsent, z.s. je však tato definice archaická, chybná a neodpovídající současné realitě znásilnění (Konsent 2021). Tyto spolky tak doporučují změnu základní skutkové podstaty tak, aby jejím základem byl po vzoru Velké Británie či Švédska souhlas účastníků pohlavního styku.

Mezi hlavní důvody kritiky současné definice její odpůrci řadí: 1) potřebu donucení ve formě násilí, pohrůžky násilí, jiné těžké újmy či případně zneužitím bezbrannosti, a 2) problém tzv. zamrznutí (Ježková 2016, s. 99; Konsent 2021). Bod 1 je spojen s tím, že typické znásilnění v ČR je spácháno osobou, kterou oběť zná (partner, rodinný příslušník, spoluzaměstnanec, známí), Šimáčková, Havelková a Špondrová (2020, s. 271) uvádí, že většina pachatelů a obětí se dobře znají, v 60 % případů se jedná o partnera/manžela. Pachatelem tedy není cizinec, který oběť přepadne v noci v parku. I proto se daný skutek ve většině případů nevyznačuje vysokou mírou násilí, popř. tam násilí v laickém slova smyslu zcela absentuje.

Ve vztahu k násilí je třeba uvést, že násilí je ve smyslu § 185 odst. 1 alinea 1 TZ Nejvyšším soudem ustáleně vykládáno jako: „použití fyzické síly ze strany pachatele za účelem překonání nebo zamezení vážně míněného odporu znásilňované osoby a dosažení pohlavního styku proti její vůli, aniž by bylo nutné, aby poškozená osoba kladla zřejmý fyzický odpor, avšak pachateli musí být její nevole zjevná“ (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 8. 2019, sp. zn. 8 Tdo 935/2019; usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20.12.2017, č.j. 3 Tdo 1498/2017). Jinými slovy tedy poškozená osoba nemusí klást fyzický odpor vůči pachateli, jenž užívá fyzické síly k dosažení svého cíle, vyjadřuje-li poškozená osoba svůj vážně míněný odpor jiným způsobem, který musí být pachateli zjevný. Pojmem vážně míněný odpor je třeba rozumět odpor, jež není předstíráný. Nejedná se tedy o pojem popisující intenzitu odporu.

Za vážně míněný odpor se rovněž považuje, pokud poškozená osoba zaujme svým tělem pozici, která zabraňuje pohlavnímu styku (například skloubí se do klubíčka, drží nohy u sebe etc.), a pachatel tak musí užít fyzické síly k překonání tohoto odporu, například tím, že poškozenou osobu převalí na bok. V takto vyjádřené fyzické síle vůči poškozené osobě je třeba spatřovat naplnění znaku násilí (Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16.03.2022, č.j. 8 Tdo 163/2022-386). Vážně

míněným odporem může být i čistě verbální projev, neboť v souladu s výše uvedenou judikaturou i tím vyjadřuje svůj vážně míněný odpor jiným způsobem, který je pro pachatele dostatečně zjevný (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 8. 2019, sp. zn. 8 Tdo 935/2019; usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20.12.2017, č.j. 3 Tdo 1498/2017). Lze tak do jisté míry argumentovat, že judikatura má trend vyvíjet se i beze změny zákona směrem k tzv. „consent-based“ přístupu.

Míra intenzity násilí nemá význam pro posuzování naplnění znaku násilí, má však vliv při hodnocení škodlivosti daného činu, a tedy na výši trestu. Pachatel využívá násilí k donucení poškozené osoby k pohlavnímu styku, a to „překonáním vážně míněného odporu, případně může dojít k podlehnutí poškozené osoby při seznání beznadějnosti kladení odporu s ohledem na to, že jí pachatel za použití násilí nebo pohrůžky násilí nebo pohrůžky jiné těžké újmy nedal žádnou možnost odpor projevit" (Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16.03.2022, č.j. 8 Tdo 163/2022-386). Možnou obranu je třeba posuzovat podle schopností, velikosti a jiných vlastností poškozené osoby společně se okolnostmi dané situace.

Z výše uvedeného je tak zjevné, že za předpokladu, že by se obecné soudy řídili ustálenou judikaturou Nejvyššího soudu, lze naplnit znak násilí ve většině představitelných situací, a to i v případech, kde by se to dříve mohlo zdát pochybné.

Ve vztahu k problému tzv. zamrznutí je vhodné na úvod vysvětlit, že zamrznutí je společně s agresí a útekem jednou ze základních forem reakce organismu na stres. Zamrznutí tak není specifickým jevem vyskytujícím se u znásilnění, ale může se projevovat i v jakékoliv jiné silně stresující situaci, např. dopravní nehoda na dálnici, kdy osoba po nehodě stojí na silnici. Ve stavu zamrznutí osoba není schopna ovládat své tělo. Konsent (2021) uvádí, že zamrznutí je reakcí na stres až u 70 % žen.

Ščerba et al. (2022, s. 1521) uvádí, že je vždy rozhodující (vzhledem k subjektivní stránce naplnění znaků skutkové podstaty), zda pachatel věděl o tom, že oběť s pohlavním stykem (či s jeho pokračováním) nesouhlasí. Tuto skutečnost pachatel zjistí zejména z chování poškozené osoby, nonverbálních projevů (např. polohy těla zabraňující styku), aktivního odporu, snahy utéct či verbálních projevů (např. prosby, ať přestane). Přesto tyto případy jsou značně problematické, a to pokud poškozená neprojevila odpor ani polohou těla. V případech, kdy se zamrznutá poškozená osoba alespoň reflexivně uvede do polohy znemožňující pohlavní styk, Nejvyšší soud dospěl k závěru, že „násilí bylo prostředkem k jejímu ‚donucení‘ k vykonání soulože ve smyslu uvedené skutkové podstaty, byť je třeba připustit, že v této věci byl vážně míněný odpor poškozené v jistém směru zastřený tím, že svůj nesouhlas se souloží neprojevila slovně (...), a to v důsledku

momentálního psychického bloku, který u ní i znalci zjistili, a jeho možnost s ohledem na průběh události z psychologického hlediska i připustili“ (Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8 Tdo 699/2021, č.j. 8 Tdo 699/2021-1051).

Dle Ministerstva spravedlnosti současná skutková podstata ve spojení s judikaturou Nejvyššího soudu již nyní zahrnuje všechny potřebné situace a možná změna skutkové podstaty by nepředstavovala nástroj mající potenciál zlepšit faktické postavení oběti (ČTK 2022). Tento názor však nesdílí vedle výše zmíněných spolků ani Rada vlády pro rovnost žen (2022), která stále vnímá potřebu redefinice trestného činu znásilnění. Rada vlády pro rovnost žen proto doporučila ministrovi spravedlnosti předložit vládě návrh novely trestního zákoníku, která by změnila skutkovou podstatu znásilnění tak, aby obsahovala explicitní odkaz na absenci souhlasu.

Znásilnění založené na souhlasu je v současné době mj. ve Velké Británii, kdy se presumuje nesouhlas a souhlas musí být dokazován, nebo ve Švédsku, kde z hlediska zavinění postačuje nedbalost. Sýkorová a Langrová (2021, s. 7) uvádějí švédský příklad ženy, jež spala v jedné posteli u jiného muže a který s ní uprostřed noci začal mít sex, tvrdí, že Švédský Nejvyšší soud ve vztahu k souhlasu judikoval, že poškozená osoba nemá povinnost odmítnout nebo jiným způsobem vyjádřit svou neochotu, pokud nebyl projevěn souhlas (Rozsudek Nejvyššího soudu Švédského království ze dne 11.07.2019, sp. zn. B 1200-19, cit. podle Sýkorová a Langrová 2021, s. 7). Podle autorek je změna skutkové podstaty projevem přístupu orientovaného na oběť a ve Švédsku přispěl ke zvýšení motivaci obětí promluvit o své zkušenosti a také nahlásit trestný čin policii.

V tomto ohledu však zůstává možná změna skutkové podstaty v ČR stále ke zvážení, neboť není zcela zřejmé, jakým způsobem by změna zákona přispěla ke zlepšení postavení obětí znásilnění, pokud jak přiznává Hrdá (2021) je problémem to, že soudy nižších instancí se občas neřídí judikaturou Nejvyššího soudu. Stojí tak k úvaze, zdali špatnému soudci pomůže lepší zákon. Zdá se, že lepším řešením by mohla být povinná specializace orgánů činných v trestním řízení, obdobná jako je nyní u trestných činů mladistvých. Specializace by fakticky zlepšila postavení oběti, neboť orgány činné v trestním řízení by lépe rozuměli dané problematice a lépe tak předcházeli vzniku sekundární viktimizace oběti, v důsledku širší znalosti této problematiky bychom také mohli předpokládat vzrůst kvality rozhodování předmětných orgánů. Další vhodnou změnou by bylo, jak uvádí i Šimáčková, Havelková a Špondrová (2020, s. 296), navrácení spodní hranice trestu před novelu trestního zákoníku z roku 1991 a přesunutí donucení k pohlavnímu

styku zneužitím ze TČ sexuálního nátlaku, které má nižší trestní sazbu, a jeho přesunutím pod znásilnění.

Změna skutkové podstaty založená na souhlasu je však nicméně trendem, který se projevuje i v Úmluvě Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí (známá též jako Istanbulská úmluva) nebo v Návrhu směrnice Rady a Evropského parlamentu (EU) 2022/0066(COD) o boji proti násilí na ženách a domácímu násilí (dále jen „návrh směrnice“). Istanbulská úmluva v článku 36 stanoví: „Strany učiní nezbytná legislativní i jiná opatření pro to, aby byly klasifikovány jako trestné následující úmyslné činy:

- a) dojde-li přes nesouhlas oběti k vaginální, anální či orální penetraci sexuální povahy do těla druhé osoby jakoukoli částí těla nebo předmětem;
- b) je-li přes nesouhlas druhé osoby vykonán jakýkoli jiný akt sexuální povahy;
- c) je-li druhá osoba přes svůj nesouhlas přinucena podílet se na aktech sexuální povahy se třetí osobou.“

Případný souhlas by se dle čl. 36 odst. 2 posuzoval podle kontextu dané situace. Souhlas by tak mohl být vykládán jako vážně míněný odpor bez potřeby jeho překonání použitím násilí.

Návrh směrnice rovněž v čl. 5 odst. 1 návrhu směrnice stanoví povinnost velice obdobně upravit skutkové podstaty trestného činu znásilnění. Zároveň v čl. 5 odst. 2 návrhu směrnice stanoví státům povinnost zajistit, aby se za nesouhlas rovněž považoval případ, kdy poškozená osoba není s ohledem na svůj fyzický nebo duševní stav schopna utvořit svobodnou vůli, a to například pokud je zneužit její stavu bezvědomí, opilosti, spánku, nemoci, tělesného zranění nebo invalidity. Takovéto jednání z pohledu českého trestního práva naplňuje stav bezbrannosti, jehož zneužití je již nyní podstatou trestného činu znásilnění. Evropský parlament navrhuje výčet rozšířit slovy „nebo v jinak zvlášť zranitelné situaci.“ Neschopnost formovat svobodnou vůli ve stavu v jinak zvlášť zranitelné situaci by mohlo být vykládáno i ve stavu zamrznutí. Z hlediska zavinění by měla dle pozměňovacího návrhu EP postačovat hrubá nedbalost, viz. čl. 5a návrhu směrnice (návrh komise zavinění neupravovalo). Poslanecká sněmovna i senát již podali odůvodněná stanoviska, dle kterých navrhovaná směrnice porušuje zásadu subsidiarity, neboť návrh upravuje mimo skutkových podstat také otázky týkající se trestní odpovědnosti a trestních sankcí, které by dle komor národního parlamentu ČR měly být ponechány v rukou členských států (ČR 2022, s. 4).

4. Závěr

Předkládaná diplomová práce byla zaměřena na zlepšování našeho porozumění osobě pachatele, tj. proč páchá trestné činy, co je příčina jeho jednání (motivace) a co jsou specifické osobnostní rysy těchto pachatelů. Práce zpracovala tematiku osobnosti pachatele se zaměřením na pachatele trestných činů znásilnění a pohlavního zneužití.

Cílem práce bylo vedle poskytnutí uceleného přehledu stavu výzkumu osobnostních specifík pachatelů znásilnění a pohlavního zneužití také zpracovat analýzu kriminality těchto trestných činů v ČR mezi lety 2018-2022. Za tímto účelem práce poskytla základní výklad ke konceptu osobnosti, který vysvětlila jako relativně jedinečný vzorec myšlení, emocí a chování jednotlivce, který je relativně stálý a v různých situacích určuje způsob, jakým jedinec vnímá svět kolem sebe a interaguje s ním. V této souvislosti bylo upozorněno na problematiku pojetí osobnosti, které se může lišit s ohledem na výběr konkrétního psychologického paradigma. Osobnost je tvořena psychickými vlastnostmi neboli osobnostními rysy (tzv. prvky a dispozicemi), jejich seskupení je označováno za složky osobnosti (tzv. třídy) a je jimi temperament, emocionalita, kognitivní styl, schopnosti, inteligence, motivy a postoje. Osobnostní rysy jsou relativně stálé a během života se příliš neproměňují. Výzkum osobnosti je pak prováděn buď vyšetřením, které může být založeno na pluralistickém či monistickém přístupu (viz podkapitola 1.1.1.), nebo může být zjišťován na základě vnějších projevů, například právě v kontextu konkrétního spáchání daného trestného činu.

Osobnostní rysy, které vykazují podstatné odchylky od normy a způsobují jejich nositeli nepohodu či narušení jeho sociálních oblastí (např. zaměstnání) jsou označovány jako poruchy osobnosti. Práce v této souvislosti důkladně vysvětlila obsah pojmu porucha osobnosti, porovnála jej i s pojmem duševní porucha a duševní nemoc a uvedla klasifikaci poruch osobnosti dle DSM-5 včetně popisu 2 nejčastěji se vyskytujících poruch osobnosti u pachatelů znásilnění a pohlavního zneužití (viz podkapitola 1.2.1). Porucha osobnosti má vždy významný vliv na jednání osoby, jehož osobnost tyto znaky vykazuje. S ohledem na tuto skutečnost se práce zabývala i otázkou, zdali může mít jakákoliv porucha osobnosti za následek nepřičetnost dané osoby či jiný vliv na trestní řízení a ukládání trestu (viz podkapitola 1.2.2).

Poruchy osobnosti, ale i jiné osobnostní rysy nebo jiné faktory mající vliv na utváření osobnosti, případně podmínky, ve kterých osoba žije, mohou působit jako kriminogenní faktory. Kapitola 1.3 uvedla, že tyto rizikové faktory vyvolávají, usnadňují nebo podporují spáchání trestných činů. Přestože faktory a kriminalita netvoří kauzální vztah, ale pouze korelační vztah, představují kriminogenní faktory důležitý predikční nástroj pro určování pravděpodobnosti, že výsledkem

bude kriminalita jedince, a jsou tedy nástrojem umožňujícím vhodněji zacílit prevenci kriminality. Nevýhodou pro praktické užití je však až příliš četný počet těchto faktorů, což znesnadňuje prevenční snahy založené na tomto přístupu (viz. 1.3.1). Práce v této kapitole uvedla některé faktory, které mají dle výzkumů významný kriminogenní charakter.

Práce dále v podkapitole 1.4.1. stručně popsala historické snahy o odhalení rozdílů mezi pachateli a nepachateli, jak však práce uvádí, tyto snahy nebyly příliš úspěšné, a to zejména vzhledem k limitacím takového výzkumu (viz. podkapitola 1.4.2.). Důležitou podkapitolou této práce byla část věnovaná osobnostním specifikům pachatelů znásilnění a pohlavního zneužití (1.4.3.). Práce zde podrobně na základě desítek zahraničních článků popsala podobnosti těchto dvou skupin pachatelů ve vztahu ostatním skupinám, ale i specifické rozdíly mezi nimi.

Přestože poznatky o osobnosti pachatelů nalézají své uplatnění spíše v oblasti prevence, tvorby trestněprávní politiky a do určité míry i při ukládání trestu, širší užití těchto poznatků by si zasloužily i programy zacházení či postupy vyšetřovatelů. V této souvislosti kapitola 1.5. popsala, jak v současné době programy zacházení berou v potaz pouze ty poruchy osobnosti, které byly odsouzeným dříve diagnostikovány, aniž by sama vězeňská služba prováděla šetření, a to přestože výzkumy dlouhodobě uvádí velmi významnou prevalenci poruch osobnosti mezi vězeňským osazenstvem, tato skutečnost sama o sobě může následně snižovat efektivitu celého programu.

Druhá část práce úspěšně popsala stav kriminality trestných činů znásilnění a pohlavního zneužití v ČR mezi lety 2018-2022. Ve vztahu k výzkumné otázce byl uveden rozsah kriminality, její dynamika a struktura z hlediska typu pachatele. Tato část také uvedla statistiku trestání těchto činů v předmětném období.

V souvislosti s tématem práce byly v závěru zmíněny současné úvahy o potřebě redefinice trestného činu znásilnění, která by měla lépe odpovídat typickým pachatelům a více chránit oběti těchto činů. Tato kapitola uvedla některé důvody, které jsou v této diskusi udávány, a na základě současné judikatury NS do jisté míry kriticky argumentovala proti redefiničním snahám, a naopak z hlediska de lege ferenda uvedla, že specializace orgánů činných v trestním řízení zaměřená na zvlášť zranitelné oběti by mnohem významněji přispěla ke zlepšení faktického postavení oběti, ke snížení sekundární viktimizace a k navýšení kvality rozhodování předmětných orgánů.

5. Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

1. AMERICAN PSYCHIATRIC ASSOCIATION. *DSM-5®: diagnostický a statistický manuál duševních poruch*. Praha: Hogrefe - Testcentrum, 2015. ISBN 978-0-89042-576-3.
2. ARBANS, Gordan. Personality disorders in sex offenders, compared to offenders of other crimes. *The Journal of Sexual Medicine [online]*. Elsevier, 2022, **19**(11), 39-53 [cit. 2023-01-22].
3. BARD, Leonard, Daniel CARTER, David CERCE, Raymond KNIGHT, Ruth ROSENBERG a Beth SCHNEIDER. A descriptive study of rapists and child molesters: Developmental, clinical, and criminal characteristics. *Behavioral sciences & the law [online]*. Chichester, UK: John Wiley & Sons, 1987, **5**(2), 203-220 [cit. 2023-02-01]. ISSN 0735-3936. Dostupné z: doi:10.1002/bsl.2370050211
4. BENES, Michael, Brad ASTBURY a Daniel SOUKUP. *Problémy trestního soudnictví: evaluace programů, prevence kriminality, strach z kriminality a recidiva*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2014, 99 s. ISBN 978-80-7338-141-7.
5. BINDER, Arnold. Juvenile Delinquency. *Annual review of psychology [online]*. 1988, **39**, 253-282 [cit. 2023-02-03]. ISSN 0066-4308.
6. BOUKALOVÁ, Hedvika. *Některé podmínky pro efektivní vyšetřování trestných činů*. Praha: Filozofická fakulta UK, 2008, 56 stran.
7. BOSICK, Stacey J. a Paula FOMBY. Family Instability in Childhood and Criminal Offending During the Transition Into Adulthood. *The American behavioral scientist (Beverly Hills) [online]*. Los Angeles, CA: SAGE Publications, 2018, **62**(11), 1483-1504 [cit. 2023-02-05]. ISSN 0002-7642. Dostupné z: doi:10.1177/0002764218787000
8. BLATNÍKOVÁ, Šárka a Karel NETÍK. *Predikce vývoje pachatele*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, 216 s. ISBN 978-80-7338-075-5.
9. BLATNÍKOVÁ, Šárka, Petra FARIDOVÁ a Petr ZEMAN. *Násilná sexuální kriminalita – téma pro experty i veřejnost*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2014, 221 stran : ilustrace ; 25 cm. ISBN 978-80-7338-143-1.
10. BROWN, Jennifer a Elizabeth CAMPBELL. *The Cambridge handbook of forensic psychology*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. ISBN 1-107-21086-0.

11. BRICHČÍN, Slavoj, Aleš KOLÁŘSKÝ, Karel NETÍK a Petr WEISS. *Sexuální delikventi z pohledu psychiatrické sexuologie*. Praha: Psychiatrické centrum Praha, 1996, 108 s. ISBN 80-85121-16-6.
12. BUSS, David a Todd Shackelford. Susceptibility to infidelity in the first year of marriage. *Journal of Research in Personality [online]*. Elsevier, 1997, **31**(2), 193-221 [cit. 2023-01-31]. Dostupné z: doi: 10.1006/jrpe.1997.2175
13. CANTER, David, Christina KAOURI a Maria Ioannou. The Facet Structure of Criminal Narratives. IN: LEVY, Shlomit a Dov ELIZUR. *Facet Theory: Towards a Cumulative Social Science*. Ljubljana: Faculty of Arts, Center for Educational Development, 2003. ISBN 961-237-054-0
14. CASPI, Avshalom, Honalee HARRINGTON, Barry MILNE, James W. AMELL, Reremoana F. THEODORE a Terrie E. MOFFITT. Children's Behavioral Styles at Age 3 Are Linked to Their Adult Personality Traits at Age 26. *Journal of personality [online]*. Oxford, UK: Blackwell Publishing, 2003, **71**(4), 495-514 [cit. 2023-02-08]. ISSN 0022-3506. Dostupné z: doi:10.1111/1467-6494.7104001
15. CARVALHO, Joana a Pedro NOBRE. Five-Factor Model of Personality and Sexual Aggression. *International journal of offender therapy and comparative criminology [online]*. Los Angeles, CA: SAGE Publications, 2019, **63**(5), 797-814 [cit. 2023-01-31]. ISSN 0306-624X. Dostupné z: doi:10.1177/0306624X13481941
16. COSTA, Paul a Robert MCCRAE. Normal Personality Assessment in Clinical Practice. *Psychological assessment [online]*. Arlington, VA: American Psychological Association, 1992, **4**(1), 5-13 [cit. 2023-02-08]. ISSN 1040-3590. Dostupné z: doi:10.1037/1040-3590.4.1.5
17. CORR, Philip a Gerald MATTHEWS. *The Cambridge handbook of personality psychology*. Cambridge University Press, 2009. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511596544>
18. CLONINGER, Robert a Dragan SVRAKIC. Integrative Psychobiological Approach to Psychiatric Assessment and Treatment. *Psychiatry (Washington, D.C.) [online]*. United States: Routledge, 1997, **60**(2), 120-141 [cit. 2023-02-08]. ISSN 0033-2747. Dostupné z: doi:10.1080/00332747.1997.11024793
19. CRAISSATI, Jackie a Anthony BEECH. The Characteristics of a Geographical Sample of Convicted Rapists. *Journal of interpersonal violence [online]*. United States: SAGE

- Publications, 2004, **19**(4), 371-388 [cit. 2023-02-01]. ISSN 0886-2605. Dostupné z: doi:10.1177/0886260503262078
20. CRAISSATI, Jackie. Sexual violence against women: a psychological approach to the assessment and management of rapists in the community. *Probation Journal [online]*. Thousand Oaks, CA: Deutsches Zentralinstitut für soziale Fragen/DZI, 2005, **52**(4), 401-422 [cit. 2023-02-03]. ISSN 0264-5505. Dostupné z: doi:10.1177/0264550505058950
21. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, 318 stran ; 23 cm. ISBN 978-80-7380-581-4.
22. ČR. NATIONAL PARLIAMENT REASONED OPINION ON SUBSIDIARITY. Praha: Poslanecká sněmovna parlamentu ČR, 2022. K dispozici na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/parlements_nationaux/com/2022/0105/CZ_CHAMBER_AVIS-COM\(2022\)0105_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/parlements_nationaux/com/2022/0105/CZ_CHAMBER_AVIS-COM(2022)0105_EN.pdf)
23. DRAHÝ, František, Jindřich HŮRKA, Michal PETRAS. SARPO *Charakteristiky odsouzených v českých věznicích: Deskriptivní studie*. ČR. Vězeňská služba České republiky, 2018. ISBN 978-80-270-5197-7
24. DRAŠTÍK, Antonín, Robert FREMR, Tomáš DURDÍK, Miroslav RŮŽIČKA a Alexander SOTOLÁŘ. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 2 svazky (I. díl, lx,1490, xvi stran, II. díl strany lvii, 1491-3108, xv). ISBN 978-80-7478-790-4.
25. DRAŠTÍK, Antonín a Jaroslav FENYK. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, 2 svazky (xxviii, 1383 stran, xxi, 1117 stran). ISBN 978-80-7552-600-7.
26. EYSENCK, Hans Jürgen. *Crime and personality*. London: Routledge and Kegan Paul, 1964.
27. EYSENCK, Hans Jürgen a Gisli GUDJONSSON. *The Causes and Cures of Criminality*. New York: Springer, 1989. dostupné z doi DOI 10.1007/978-1-4757-6726-1
28. FARRINGTON, David. Psychosocial predictors of adult antisocial personality and adult convictions. *Behavioral sciences & the law [online]*. Chichester, UK: John Wiley & Sons, 2000, **18**(5), 605-622 [cit. 2023-02-04]. ISSN 0735-3936. Dostupné z: doi:10.1002/1099-0798(200010)18:5<605::AID-BSL406>3.0.CO;2-0
29. FARRINGTON, David a Brandon WELSH. *The Oxford Handbook of Crime Prevention*. Oxford: Oxford University Press, 2012. ISBN: 9780195398823
30. GANNON, Theresa a Tony WARD. Rape: Psychopathology and theory. IN: LAWS, Richard a William O'DONOHUE. *Sexual Deviance: Theory, Assessment, and Treatment*. New York: Guilford Press, 2008.

31. GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 536 s. ISBN 978-80-7478-614-3.
32. HAMPSON, SARAH a Paul KLINE. PERSONALITY DIMENSIONS DIFFERENTIATING CERTAIN GROUPS OF ABNORMAL OFFENDERS FROM NON-OFFENDERS. *British journal of criminology [online]*. London: Oxford University Press, 1977, 17(4), 310-331 [cit. 2023-02-02]. ISSN 0007-0955. Dostupné z: doi:10.1093/oxfordjournals.bjc.a046840
33. HANEY, Craig. The Consequences of Prison Life: Notes on the New Psychology of Prison Effects. *Psychology and Law [online]*. Routledge, 2008, 157-180 [cit. 2023-01-22]. ISBN 0754626601. Dostupné z: doi:10.4324/9781315245713-16
34. JEŽKOVÁ, Veronika. *Právním proti násilí na ženách: bílá místa české legislativy*. Praha: ProFem o.p.s, 2016, 140 s. ISBN 978-80-904564-7-1.
35. KALVODOVÁ, Věra. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, x, 228 s. ISBN 978-80-7357-706-3.
36. KARABEC, Zdeněk a Šárka BLATNÍKOVÁ. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, 195 s. : tab. ISBN 80-7338-024-2.
37. KUČHTA, Josef a Helena VÁLKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: Beck, 2005, XXIV, 544 s. ISBN 80-7179-813-4.
38. KOSS, Mary, Kenneth LEONARD, Dana BEEZLEY a Cheryl OROS. Nonstranger sexual aggression: A discriminant analysis of the psychological characteristics of undetected offenders. *Sex roles [online]*. NEW YORK: PLENUM PUBL, 1985, 12(9-10), 981-992 [cit. 2023-02-02]. ISSN 0360-0025. Dostupné z: doi:10.1007/BF00288099
39. KNIGHT, Raymond., Daniel CARTER a Robert PRENTKY. A System for the Classification of Child Molesters: Reliability and Application. *Journal of Interpersonal Violence*, 1989, 4(1), 3–23. <https://doi.org/10.1177/088626089004001001>
40. KRUSEMARK, Elizabeth, Keith CAMPBELL, Michael CROWE a Joshua MILLER. Comparing Self-Report Measures of Grandiose Narcissism, Vulnerable Narcissism, and Narcissistic Personality Disorder in a Male Offender Sample. *Psychological assessment [online]*. United States: American Psychological Association, 2018, 30(7), 984-990 [cit. 2023-02-12]. ISSN 1040-3590. Dostupné z: doi:10.1037/pas0000579
41. LÅNGSTRÖM, Niklas, Gabrielle SJÖSTEDT a Martin GRANN. Psychiatric Disorders and Recidivism in Sexual Offenders. *Sexual abuse [online]*. Thousand Oaks, CA: Sage

- Publications, 2004, **16**(2), 139-150 [cit. 2023-02-02]. ISSN 1079-0632. Dostupné z: doi:10.1177/107906320401600204
42. LESCHIED, Alan Winfield, Debbie CHIODO, Elizabeth NOWICKI a Susan RODGER. Childhood Predictors of Adult Criminality: A Meta-Analysis Drawn from the Prospective Longitudinal Literature. *Canadian journal of criminology and criminal justice [online]*. Toronto: University of Toronto Press, 2008, **50**(4), 435-467 [cit. 2023-02-04]. ISSN 1707-7753. Dostupné z: doi:10.3138/cjccj.50.4.435
43. NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2021, 654 stran. ISBN 978-80-7553-886-4.
44. NETÍK, Karel, Daria NETÍKOVÁ a Stanislav HÁJEK. *Psychologie v právu: úvod do forezní psychologie*. Praha: Beck, 1997, X, 140 s. ISBN 80-7179-177-6.
45. MAREŠOVÁ, Alena. *Pachatelé trestných činů: k problematice jejich osobností a vybraných typologií*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1994, 101 s.
46. MAREŠOVÁ, Alena. Limity redukce kriminální recidivy. *Kriminalistika [online]*. Praha: Policejní akademie ČR, 2022, **1**, 23-31 [cit. 2023-02-15].
47. MCCORD, Joan. Some child-rearing antecedents of criminal behavior in adult men. *Journal of personality and social psychology [online]*. United States: American Psychological Association, 1979, **37**(9), 1477-1486 [cit. 2023-02-05]. ISSN 0022-3514. Dostupné z: doi:10.1037/0022-3514.37.9.1477
48. MINISTRY OF JUSTICE. *Statistics of Mentally Disordered Offenders 2008 England and Wales*. UK: Ministry of Justice Statistics bulletin, 2010. Dostupné z: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/218001/mentally-disordered-offenders-2008.pdf
49. MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI. *Statistická ročenka kriminality 2019*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 2019.
50. MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI. *Statistická ročenka kriminality 2018*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 2018.
51. PRAŠKO, Jan, Jiřina KOSOVÁ, Beata PAŠKOVÁ a Hana PAŠKOVÁ. LÉČBA PORUCH OSOBNOSTI I. *Psychiatrie pro praxi [online]*. Praha: Psychiatrické centrum Praha, 2001, **1**, 25-30 [cit. 2023-02-08].
52. RICE, Marnie a Grant HARRIS. Cross-Validation and Extension of the Violence Risk Appraisal Guide for Child Molesters and Rapists. *Law and human behavior [online]*.

- United States: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 1997, **21**(2), 231-241 [cit. 2023-02-01]. ISSN 0147-7307. Dostupné z: doi:10.1023/A:1024882430242
53. SCHEINOST, Miroslav et al. *Kriminalita očima kriminologů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, 238 s. ISBN 978-80-7338-096-0.
54. SEIDL, Helena, Thomas NILSSON, Björn HOFVANDER, Eva BILLSTEDT a Märta WALLINIUS. Personality and Cognitive Functions in Violent Offenders – Implications of Character Maturity?. *Frontiers in psychology* [online]. LAUSANNE: Frontiers Media, 2020, 11, 58-58 [cit. 2022-12-08]. ISSN 1664-1078. Dostupné z: doi:10.3389/fpsyg.2020.00058
55. SÝKOROVÁ, Petra a Martina LANGROVÁ. Bez souhlasu to nejde! aneb Švédsko inspiruje k revizi české definice znásilnění. *Vaše právo [online]*. Praha: Profem, 2021, 7 [cit. 2022-2-18]. K dispozici na:
56. ŠČERBA, Filip et al. *Trestní zákoník: komentář (2. aktualizace)*. Praha: C. H. Beck, 2022. ISBN 978-80-7400-807-8.
57. ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, Barbara HAVELKOVÁ a Pavla ŠPONDROVÁ. *Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer, 2020, xliii, 1031s. ISBN 978-80-7598-761-7.
58. THARSHINI, Kota, Fauziah IBRAHIM, Mohammad Rahim KAMALUDDIN, Balan RATHAKRISHNAN a Norruzeyati CHE MOHD NASIR. The Link between Individual Personality Traits and Criminality: A Systematic Review. *International journal of environmental research and public health [online]*. Basel: MDPI, 2021, **18**(16), 8663 [cit. 2023-02-02]. ISSN 1660-4601. Dostupné z: doi:10.3390/ijerph18168663
59. YOUNGS, Donna, David CANTER a Jemma COOPER. THE FACETS OF CRIMINALITY: A CROSS-MODAL AND CROSS-GENDER VALIDATION. *Behaviormetrika [online]*. The Behaviormetric Society, 2004, **31**(2), 99-111 [cit. 2023-02-03]. ISSN 0385-7417. Dostupné z: doi:10.2333/bhmk.31.99
60. VALLIANT Paul a Tracy BERGERON. Personality and criminal profile of adolescent sexual offenders, general offenders in comparison to nonoffenders. *Psychological Reports [online]*, 1997, **81**, 483-489 [cit. 2023-02-02]
61. VAN DE WEIJER, Steve, Terence THORNBERRY, Catrien BIJLEVELD a Arjan BLOKLAND. The effects of parental divorce on the intergenerational transmission of crime. *Societies (Basel, Switzerland) [online]*. Basel: MDPI, 2015, **5**(1), 89-108 [cit. 2023-02-05]. ISSN 2075-4698. Dostupné z: doi:10.3390/soc5010089

62. VEČERKA, Kazimír, Jana HULMÁKOVÁ a Markéta ŠTĚCHOVÁ. *Mladiství v procesu poruchové socializace*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019, 228. ISBN 978-80-7338-184-4.
63. VOLLER, Emily a Patricia LONG. Sexual Assault and Rape Perpetration by College Men. *Journal of interpersonal violence [online]*. Los Angeles, CA: SAGE Publications, 2010, **25**(3), 457-480 [cit. 2023-02-03]. ISSN 0886-2605. Dostupné z: doi:10.1177/0886260509334390
64. WARD, Tony, Stephen M. HUDSON a William L. MARSHALL. Attachment style in sex offenders: A preliminary study. *The Journal of sex research [online]*. MT VERNON: Taylor & Francis Group, 1996, **33**(1), 17-26 [cit. 2023-02-01]. ISSN 0022-4499. Dostupné z: doi:10.1080/00224499609551811
65. WELLS, Edward a Joseph RANKIN. Families and Delinquency: A Meta-Analysis of the Impact of Broken Homes. *Social problems (Berkeley, Calif.) [online]*. Brooklyn, N. Y., etc: University of California Press, 1991, **38**(1), 71-93 [cit. 2023-02-05]. ISSN 0037-7791. Dostupné z: doi:10.1525/sp.1991.38.1.03a00050
66. WIDOM, Cathy Spatz a Ashley AMES. Criminal consequences of childhood sexual victimization. *Child abuse & neglect [online]*. Oxford: Elsevier, 1994, **18**(4), 303-318 [cit. 2023-02-04]. ISSN 0145-2134. Dostupné z: doi:10.1016/0145-2134(94)90033-7
67. WILCOX, Pamela a Brooke Miller GIALOPSOS. Crime-Event Criminology. *Journal of contemporary criminal justice [online]*. Los Angeles, CA: SAGE Publications, 2015, **31**(1), 4-11 [cit. 2023-02-15]. ISSN 1043-9862. Dostupné z: doi:10.1177/1043986214552601.
68. ŽUKOV, Ilja, Luboš FISCHER a Rudolf PTÁČEK. Disociální porucha osobnosti v podmínkách výkonu trestu. *Česká a slovenská psychiatrie [online]*. Praha: Psychiatrická klinika 1. LF UK, 2009, 105(1), 250-256 [cit. 2023-02-14].

Seznam použitých internetových zdrojů

1. Vězeňská služba. Standardizovaný program GREPP. In: www.vscr.cz [online]. ČR: Vězeňská služba, 2016 [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-nove-sedlo/clanky/detail/standardizovany-program-grepp>.
2. Vězeňská služba. Hodnocení kriminogenních rizik odsouzených. In: www.vscr.cz [online]. ČR: Vězeňská služba, 2015 [cit. 2023-02-15]. Dostupné

z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/sarpo/hodnoceni-kriminogennich-rizik-odsouzenych.pdf>.

3. Konsent. Chce to souhlas. In: <https://konsent.cz>. ČR: Konsent, z.s., 2021 [cit. 2023-02-18]. Dostupné z: <https://konsent.cz/souhlas/>.
4. Rady vlády pro rovnost žen a mužů. Záznam ze zasedání Rady vlády pro rovnost žen a mužů ze dne 22. září 2022. In: Vláda.cz, 2022 [cit. 2023-02-18]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/cinnost_rady/zaznam-ze-zasedani-rady-vlady-pro-rovnost-zen-a-muzu-ze-dne-22--zari-2022-200207/.
5. ČTK. Změna zákonného vymezení znásilnění by obětím nepomohla, zní z ministerstva. In: Česká justice, 2022 [cit. 2023-02-18]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2022/04/zmena-zakonneho-vymezeni-znasilneni-by-obetmi-nepomohla-zni-z-ministerstva/>.
6. HRDÁ, Lucie. Definice znásilnění je dnes šovinistická, na souhlas se sexem se stačí zeptat. In: Český rozhlas Plus, 2021 [cit. 2023-02-18]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=2CQJ9b1UCWw&ab_channel=%C4%8Cesk%C3%BDrozhlasPlus
7. JAK TRESTÁME. Aplikace. In: Jaktrestame.cz, 2020 [cit. 2023-02-18].. Dostupné z: https://jaktrestame.cz/#oprojektu_here

Seznam použitých právních předpisů

1. Zákon č. 141/1961 Sb., Trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.
2. Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
3. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.
4. Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody a vnitřním řádu konkrétní věznice, ve znění pozdějších předpisů.
5. Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a Justiční strážní České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
6. Návrh směrnice Rady a Evropského parlamentu (EU) 2022/0066(COD) o boji proti násilí na ženách a domácímu násilí.
7. Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí ze dne 11.5.2011.

Seznam použité judikatury

1. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20.03.2019, č.j. 3 Tdo 66/2019-33
2. Usnesení Nejvyššího soudu 13.07.2022, č.j. 8 Tdo 498/2022-740
3. Rozsudek nejvyššího soudu ze dne 30.10.2019, č.j. 4 Tdo 1008/2019-701
4. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 10. 2012, sp. zn. 8 Tdo 1094/2012, R č. 56/2013 Sb. rozh. tr.
5. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 04.08.2021, č.j. 8 Tdo 699/2021-1051
6. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20.12.2017, č.j. 3 Tdo 1498/2017-51
7. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16.03.2022, č.j. 8 Tdo 163/2022-386

Seznam ostatních zdrojů

1. Statistické přehledy kriminality za měsíc leden roku 2022
2. Statistické přehledy kriminality za měsíc únor roku 2022
3. Statistické přehledy kriminality za měsíc březen roku 2022
4. Statistické přehledy kriminality za měsíc duben roku 2022
5. Statistické přehledy kriminality za měsíc květen roku 2022
6. Statistické přehledy kriminality za měsíc červen roku 2022
7. Statistické přehledy kriminality za měsíc červenec roku 2022
8. Statistické přehledy kriminality za měsíc srpen roku 2022
9. Statistické přehledy kriminality za měsíc září roku 2022
10. Statistické přehledy kriminality za měsíc říjen roku 2022
11. Statistické přehledy kriminality za měsíc listopad roku 2022
12. Statistické přehledy kriminality za měsíc prosinec roku 2022
13. Statistické přehledy kriminality za měsíc leden roku 2021
14. Statistické přehledy kriminality za měsíc únor roku 2021
15. Statistické přehledy kriminality za měsíc březen roku 2021
16. Statistické přehledy kriminality za měsíc duben roku 2021
17. Statistické přehledy kriminality za měsíc květen roku 2021
18. Statistické přehledy kriminality za měsíc červen roku 2021
19. Statistické přehledy kriminality za měsíc červenec roku 2021
20. Statistické přehledy kriminality za měsíc srpen roku 2021
21. Statistické přehledy kriminality za měsíc září roku 2021

22. Statistické přehledy kriminality za měsíc říjen roku 2021
23. Statistické přehledy kriminality za měsíc listopad roku 2021
24. Statistické přehledy kriminality za měsíc prosinec roku 2021
25. Statistické přehledy kriminality za měsíc leden roku 2020
26. Statistické přehledy kriminality za měsíc únor roku 2020
27. Statistické přehledy kriminality za měsíc březen roku 2020
28. Statistické přehledy kriminality za měsíc duben roku 2020
29. Statistické přehledy kriminality za měsíc květen roku 2020
30. Statistické přehledy kriminality za měsíc červen roku 2020
31. Statistické přehledy kriminality za měsíc červenec roku 2020
32. Statistické přehledy kriminality za měsíc srpen roku 2020
33. Statistické přehledy kriminality za měsíc září roku 2020
34. Statistické přehledy kriminality za měsíc říjen roku 2020
35. Statistické přehledy kriminality za měsíc listopad roku 2020
36. Statistické přehledy kriminality za měsíc prosinec roku 2020
37. Statistické přehledy kriminality za měsíc leden roku 2019
38. Statistické přehledy kriminality za měsíc únor roku 2019
39. Statistické přehledy kriminality za měsíc březen roku 2019
40. Statistické přehledy kriminality za měsíc duben roku 2019
41. Statistické přehledy kriminality za měsíc květen roku 2019
42. Statistické přehledy kriminality za měsíc červen roku 2019
43. Statistické přehledy kriminality za měsíc červenec roku 2019
44. Statistické přehledy kriminality za měsíc srpen roku 2019
45. Statistické přehledy kriminality za měsíc září roku 2019
46. Statistické přehledy kriminality za měsíc říjen roku 2019
47. Statistické přehledy kriminality za měsíc listopad roku 2019
48. Statistické přehledy kriminality za měsíc prosinec roku 2019
49. Statistické přehledy kriminality za měsíc leden roku 2018
50. Statistické přehledy kriminality za měsíc únor roku 2018
51. Statistické přehledy kriminality za měsíc březen roku 2018
52. Statistické přehledy kriminality za měsíc duben roku 2018
53. Statistické přehledy kriminality za měsíc květen roku 2018
54. Statistické přehledy kriminality za měsíc červen roku 2018

55. Statistické přehledy kriminality za měsíc červenec roku 2018
56. Statistické přehledy kriminality za měsíc srpen roku 2018
57. Statistické přehledy kriminality za měsíc září roku 2018
58. Statistické přehledy kriminality za měsíc říjen roku 2018
59. Statistické přehledy kriminality za měsíc listopad roku 2018
60. Statistické přehledy kriminality za měsíc prosinec roku 2018

Problematika osobnosti pachatele v kriminologii

6. Abstrakt

Předkládaná diplomová práce je zaměřena na zlepšování našeho porozumění osobě pachatele, tj. proč páchá trestné činy, co je příčina jeho jednání (motivace) a co jsou specifické osobnostní rysy těchto pachatelů. Práce zpracovala tematiku osobnosti pachatele se zaměřením na pachatele trestných činů znásilnění a pohlavního zneužití, jejím cílem bylo poskytnutí uceleného přehledu stavu výzkumu osobnostních specifik pachatelů znásilnění a pohlavního zneužití a dále zpracovat analýzu kriminality těchto trestných činů v ČR mezi lety 2018-2022. Analýza byla provedena na základě policejních statistik kriminality, aplikace Jak Trestáme a statistických ročenek Ministerstva spravedlnosti. Uváděný přehled stavu výzkumu čerpal téměř výhradně ze zahraniční literatury, pojetí znásilnění a tzv. chlid molestingu, tak nutně nemusí být shodné s českým pojetím těchto trestných činů, a tedy může zahrnovat do určité míry jinou skupinu pachatelů.

Práce rovněž uvedla výklad týkající se poruch osobnosti (podkategorie duševních poruch), její klasifikaci a možný vliv těchto odchylojících se osobnostních rysů na určení nepřičetnosti, vedení trestního řízení či ukládání trestu. V souvislosti s poruchami osobnosti práce ve smyslu de lege ferenda podpořila, aby v rámci přípravy programu zacházení bylo u každého odsouzeného zjišťováno, zdali netrpí poruchou osobnosti, což by mohlo významně přispět k účinnosti těchto programů. Ve vztahu k současným úvahám o redefinici znásilnění práce ve smyslu de lege ferenda navrhla povinnou specializaci orgánů činných v trestním řízení zaměřenou na zvlášť zranitelné oběti namísto snah o tzv. „consent based legislation“, neboť tento přístup by mnohem významněji přispěl ke zlepšení faktického postavení oběti a ve svém důsledku i k navýšení kvality rozhodování předmětných orgánů.

Klíčová slova: osobnost, znásilnění, pohlavní zneužití, specifika pachatelů

The issue of an offender's personality in criminology

Abstract

The presented thesis aims to improve our understanding of the offender's personality, i.e. why they commit crimes, what is the cause of their actions (motivation) and what are the specific personality traits of these offenders. The thesis elaborated on the topic of offender personality with a focus on offenders of rape and child molestation, its aim was to provide a comprehensive overview of the state of research on the personality characteristics of rapists and child molesters and to elaborate an analysis of the criminality of these crimes in the Czech Republic between 2018-2022. The analysis was based on police crime statistics, the „How We Punish“ app and the Ministry of Justice statistical yearbooks. The presented overview of the state of research drew almost exclusively from foreign literature; the concept of rape and child molestation may thus not necessarily be identical to the czech concept of these crimes and therefore may include a different group of offenders to some extent.

The thesis also presented an explanation of personality disorders (a subcategory of mental disorders), their classification and the possible influence of these deviating personality traits on the determination of insanity, the conduct of criminal proceedings or the imposition of punishment. Concerning personality disorders, the thesis advocated for the fact that, as part of the preparation of the treatment programme, each convicted person should be ascertained as to whether he or she suffered from a personality disorder. Such a practice could contribute significantly to the effectiveness of these programmes. Concerning the current discussions on redefining rape in the criminal code, the thesis proposed a mandatory specialisation of law enforcement authorities focused on the so-called „particularly vulnerable victims“, rather than focusing our efforts on the so-called "consent-based legislation", as this approach would make a much more significant contribution to improving the factual position of the victim and, as a result, it would also contribute to increasing the quality of decision-making by the authorities concerned.

Keywords: personality, rape, child molesting, specifics of the sexual offenders